

Demokratický střed

Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

4. číslo | ročník VI. | prosinec 2017 | cena 25 Kč

České volby: poslední zvonění?

Polská literární reportáž

Župní volby na Slovensku

■ Úvodník	
Antibabiš za to nemůže (<i>Tomáš Fošum</i>)	3
■ Téma: České volby	
Blednutí demokracie v Babišově stínu (<i>Antonín Berdych</i>)	4
Mirkovy patálie aneb Topol hýří barvami (<i>Tomáš Fošum</i>)	5
■ Střední Evropa	
Povolební Rakousko ve znamení tyrkysovo-modré (<i>Miroslav Šepták</i>)	8
Abeceda PiS aneb praktický průvodce po polské politické scéně (<i>Wojciech Hofmański</i>)	9
Na nový Majdan to zatím nevypadá (<i>Michal Lebduška</i>)	12
Župní volby na Slovensku: debakl Směru a vyhnání fašistů (<i>Marián Balázs</i>)	14
■ Polská literární reportáž	
Reportéři na cestě do srdce temnoty (<i>Lucie Zakopalová</i>)	16
Rozdělené světy – rozdělení lidé (<i>Táňa Matelová</i>)	17
Kde bubáci dávají dobrou noc (<i>Anna Plasová</i>)	21
Zajímá mě perspektiva trýznitele (<i>Lucie Zakopalová</i>)	22
Kde končí Evropa a začíná Asie (<i>Barbora Gregorová</i>)	24
Reportáž v době post-pravdy (<i>Blažej Torański</i>)	26
■ Kultura	
Vzít selský rozum do hrsti (<i>Marie Jüptner Medková</i>)	27
Byl jednou jeden fenomén (<i>Jan Holovský</i>)	29
■ Historie	
Ukováno v ohni: cesta k české státnosti na pozadí boje velmocí (<i>Filip Tuček</i>)	31
■ Zraněná města	
Spišská Nová Ves: město, kde nechtěli Čechy (<i>Martin Gonda</i>)	33

Demokratický střed

4/2017, vydáno v prosinci 2017, ročník VI.

adresa: Demokratický střed, Jirečkova 1012/9, 170 00 Praha 7,

e-mail: redakce@demokratickystred.cz, web: www.demokratickystred.cz

šéfredaktor: Tomáš Fošum

zástupce šéfredaktora: Petr Zenkner

redakční rada: Tomáš Chlum, Marie Bydžovská, Marie Jüptner Medková, Ladislav Havelka

Jan Jüptner, Kateřina Hamplová, Pavel Cechl, Tomáš Orlík, Jan Holovský, Anna Plasová

grafická úprava: Jiří Kaufner, fotomontáž na úvodní straně: Alesh, logo: LUSEL

vydavatel: Demokratický střed, z. s.

č. účtu: 2400332468/2010

registrační číslo MK ČR E 20906, ISSN 1805-6202, vychází 4x ročně

Když se stane nějaký průšvih, začne se automaticky hledat viník. Platí to i pro výsledek říjnových voleb. Kdo tedy podle některých komentátorů nese vinu za přesvědčivé vítězství Andreje Babiše, jenž má navíc spolu s okamurovci a komunisty ve sněmovně většinu? Přece média a strany, které razily politiku antibabiš. Ti zabedněnci to přepálili a nahnali voliče do oligarchovy náruče. Na svém zaslepeném postoji trvají i po volbách, a nutí tak chudáka Babiše, aby se spojil s extremisty zleva i zprava.

Při čtení podobných názorů má jeden pocit, že jejich pisatelé žili poslední čtyři roky na jiné planetě. Ponechme teď stranou Babišův střet zájmů, jeho podivné názory na demokracii nebo trestní stíhání kvůli podezření z daňového podvodu. Soustředme se na to, jak se choval v Sobotkově vládě. Postupoval v ní jako dříve v byznysu, kde zpravidla nejprve začal s někým spolupracovat, aby ho posléze pohltil a nakonec znectil. I kdyby se demokratické subjekty obětovaly a pokusily se holportem s oligarchou ochránit zemi před Tomiem Okamuroou a Vojtěchem Filipem, ve skutečnosti by svého cíle nedosáhly. Sebe by zničily, a Babiše by nejspíš ještě více posílily. Kdyby nechtěly poslouchat, Babiš by je libovolně obcházel právě s pomocí KSČM a SPD, jak to v posledních týdnech předvádí ve sněmovně. Šéfovi hnutí ANO jde o moc, kterou si mimo jiné kvůli svým problémům se zákonem nemůže dovolit ztratit. Při své jízdě na tygroví vyhazuje pojistky českého demokratického systému.

Takzvaný antibabiš tedy představuje svým způsobem pozitivní politiku, a sice důsledným odmítáním kumulace moci v jedné ruce a obranou liberální demokracie. Pouze na těchto základech lze stavět seriózní politický

program, bez nich se celá koncepce sesype tvůrcům na hlavu. Do letošního května spolupráci s Babišem na vládní úrovni zavrhovala pouze TOP 09, ostatní strany budoucího spojení opatrně připouštěly. Jak však přibývaly další jeho kauzy, které zahrnovaly v neposlední řadě také podezření ze zneužívání Finanční správy k vlastním obchodním zájmům, museli na to demokratičtí politici reagovat a spolupráci s Babišem jako případným premiérem chtít nechtě vyloučit.

Argument, že by tady existovala nějaká masová a dlouhodobá politika antibabiš, je proto mýtus. Podobná situace byla v médiích. Babiš v roce 2013 koupil jeden z nejdůležitějších mediálních domů. Z ostatních vydavatelství proti němu vyloženě šly jen tituly, jejichž čtenost není z hlediska celkového zásahu rozhodující. Veřejnoprávní média musejí být ze zásady vyvážená čili opatrná, byť třeba pořad *Reportéři ČT*

odváděl ohledně Babiše záslužnou práci. V komerčních televizích se žádný antibabiš rozhodně nedostavil.

Suma sumárum, vymezování se vůči Andreji Babišovi neselhalo proto, že by samo o sobě bylo špatné a hloupé, ale protože bylo nedůsledné a z různých důvodů nedůvěryhodné. Platí to i o přístupu k jeho médiím. Proč tam píší lidé, kteří se tváří jako prozápadní liberálové? Proč jim politici demokratických stran udělují rozhovory? Legitimizují tak noviny, jež jinak oprávněně obviňují z manipulací. Povolební vývoj svědčící o Babišově bezskrupulóznosti snad bude znamenat budiček pro všechny, kteří se domnívají, že se s šéfem ANO dá nějak dohodnout. Nedá, musí se s ním demokratickými prostředky bojovat. Jedněmi prohranými volbami svět nekončí.

Tomáš Fošum

Antibabiš za to nemůže

Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Nejsme financováni z grantů, každý předplatitel je pro nás důležitý

- ☛ Roční předplatné (4 čísla) i s poštovním za 180 Kč
- ☛ Objednávejte na e-mailu: redakce@demokratickystred.cz
- ☛ Číslo účtu: **2400332468/2010**

Blednutí demokracie v Babišově stínu

Výsledek říjnových voleb spolu s vidinou možné vlády ANO opřené o KSČM či SPD otevřel debatu o tom, nakolik je u nás ohrožena liberální demokracie. Pokud dojde k oslabení či demontáži důležitých institucí, tak tato hrozba nabyde reálných obrysů. Notabene když demokracie bez demokratů dlouhodobě nepřežije, což by si měli uvědomit jak politické strany, tak občané.

Často se porovnává aktuální situace v Česku s politickými poměry v Polsku a Maďarsku. Jistě, jsou zde četné odlišnosti. Hnutí ANO nemá na rozdíl od dominantních stran ve zmíněných zemích v parlamentu většinu, a potřebuje tudíž spojence. Pragmatik Andrej Babiš se také vůbec nepodobá nacionalistickým a ideologicky vyhraněným lídrům v Budapešti a ve Varšavě.

Navic FIDESZ Viktora Orbána je stabilní a tradiční maďarskou stranou, což vlastně platí i pro PiS Jarosława Kaczyńského, jež působí v polském parlamentu už šestnáct let. Oproti nim je Babišovo hnutí ANO novým a uměle vytvořeným tělesem, jehož kostru tvoří bývalí manažeři firem z Agrofertu. Na ně se napojil malý počet známých osobností a doplnila je pečlivě protříděná skupina kariéristů. ANO z podstaty věci nemá žádnou ucelenou ideologii, která by bránila marketingovému konceptu protestní catch-all party. Své postoje na klíčové otázky mění hnutí podle potřeby a status opozice proti systému si udrželo i po čtyřech letech u moci.

Mnozí analytici tak docházejí k mylnému závěru, že právě zásadní odlišnost ANO od stran FIDESZ a PiS znamená, že v Česku není liberální demokracie ohrožena. Bohužel je situace jiná. Andreje Babiše nemůžeme posuzovat podle slov, ale pouze podle činů. Nemusíme proto zatím brát smrtelně vážně jeho řeči o změně volebního zákona či dokonce ústavy, neboť k tomu nemá Babiš ani v jedné komoře parlamentu dost hlasů. Nelze ale brát vážně ani jeho opakované ujišťování, jak respektuje stávající instituce i pravidla. Jediné, co o jeho úmyslech vypovídá, jsou zjištělá fakta.

Babišovou přirozeností je koncentrovat moc, čemuž liberální demokracie klade překážky. Lze proto najisto počítat s tím, že se Babiš pokusí překonat je. Vraťme se ke srovnání s Polskem či Maďarskem – ANO se sice vůči liberální demokracii ideologicky nevymezuje, ale ta bude i tak často stát v cestě jeho cílům. A je jedno, zda dominantní politická strana demontuje instituce svobodné společnosti pod záminkou nějaké ideologie, nebo ne.

Babišovy cíle a možnosti

Babišovy zájmy v politice můžeme jen odhadovat. Do-

minantní složkou bude jistě snaha o rozmach jeho podnikatelského impéria, ale nepodceňujme ani v politickém prostředí běžné osobní motivy, jako jsou potřeba moci, touha po popularitě a obdivu. Babiš není prvním českým politikem, jenž má autoritativní sklony a minimální zábrany. Není rozhodně výjimečný ani v potřebě zbohatnout či si získat a držet moc. V minulosti jsme zažili různé politiky s těmito tendencemi, všichni ale byli nějakým způsobem omezováni v rozletu – ať už svou stranou, nebo prostředky, které měli k dispozici.

Babiš je však prvním hyperpragmatickým lídrem, jenž ovládá vlastní stranu na povel a který má nevyčerpatelné

Monika s Andrejem v čele rodinné firmy.

Foto: Wikimedia Commons/David Sedlecký

zdroje na kampaně, inzerci a poradce. Nevážou ho ideologické bariéry, neohlíží se na sliby ani na zájmy svých spojenců. To ho staví do pozice, kterou jsme v české politice doposud nezažili.

Jediné, co ho může brzdit, jsou jeho voliči. Bohužel, kvůli velmi kvalitnímu PR a podpoře vlastních i spřátelených médií (zejména komerčních televizí) se mu daří ohýbat politický diskurz ve svůj prospěch. Tématem na samostatný článek by bylo to, proč jsou čeští voliči natolik apatičtí a dokáží dát téměř 50 procent hlasů populistům a komunistům. Výsledkem je stav, kdy Poslaneckou sněmovnu ovládají strany, které liberální demokracii buď přímo

nechtějí, nebo jim alespoň v něčem vadí. Vše zastřešuje prezident Miloš Zeman, jenž s Babišem uzavřel mocenský pakt a bude jej podporovat všude tam, kam jeho pravomoci dosáhnou. V cestě za dosažením Babišových cílů však stojí kromě roztržité opozice i další více či méně nezávislé instituce.

Velkým tématem jistě zůstane Babišovo stíhání v kauze Čapí hnízdo, na obzoru jsou ale i další skandály a jejich možné trestněprávní důsledky. Instituce, jež toto řeší (policie, státní zastupitelství, výhledově i soudy), se ocitnou pod tlakem jako první. Babiš po léta budoval svou „bezpečnostní divizi“. Lidmi z ní může rychle obsadit jak ministerstvo vnitra, tak tajné služby. Důsledky si lze jen domýšlet. Dá se očekávat, že hnutí ANO provede výrazné čistky ve státní správě, jakkoliv by tomu měl bránit služební zákon. Ten má ovšem své slabiny, navíc ho jde snadno novelizovat. Vyloučit rozhodně nelze ani tlak na Českou televizi a Český rozhlas, k němuž se nejspíš přidají KSČM a SPD.

Mimo Babišův či Zemanův dosah stojí Senát a Ústavní soud. Hnutí ANO opakovaně selhávalo ve volbách do horní komory a lze doufat, že se situace nezmění. Prezident sice složení Ústavního soudu obměnil, ale Zemanovi nominanti se rozhodně nechovají jako jeho loutky. Senátoři i ústavní soudci mohou četné pokusy o rozvrat tradičních institucí i pravidel zastavit.

Hlavní riziko ovšem představuje slibovaný zákon o obecném referendu. Ten, bude-li napsán šikovně, může napáchat na dalším vývoji České republiky fatální škody. Rozhodně neplatí premisa, že více přímé demokracie znamená i více demokracie jako takové. Je-li voličstvo apatické a rezignuje-li na zájem o veřejné dění, může se referendum stát nástrojem k likvidaci naší západní orientace i svobody samotné. Proto budou už příští senátní volby daleko důležitější, než se nyní zdá. Bez příslušné většiny v Senátu totiž není možné ústavu měnit.

Strany to samy nezachrání

Každopádně lze počítat s tím, že se ANO, KSČM a SPD pokusí alespoň o částečnou demontáž liberální demo-

kracie. Krátkodobě tomu mohou bránit existující instituce, dlouhodobě to ale nepůjde. Demokracie bez demokratů nepřežije. Doposud se útoky proti parlamentní „žvanírně“ populistům všeho druhu vyplácely. O klesající počet uvědomělých voličů se navíc pere příliš mnoho subjektů.

Pokud nechtějí boj o voliče definitivně prohrát, musí u takzvaných tradičních stran nutně nastat nějaká změna. ODS se zbavuje stínů minulosti, nesmí ale sklouznout k nahnědlému populismu mladoklausovského stříhu. TOP 09 a STAN by měli znovu zvážit hlubší spolupráci, neboť na lidovce spoleh nebývá. A Piráti snad brzy pochopí, že nemohou balancovat mezi Babišem a demokraty, ale že si v klíčových otázkách musejí vybrat tu správnou stranu.

Mimořádná odpovědnost ale nyní spočívá zejména na ČSSD. Zadlužená strana je po volebním neúspěchu v troskách a do jejího vedení se momentálně moc lidí nehrne. V nové Poslanecké sněmovně ČSSD stále koketuje s Babišem a bojí se napevno říci, zda bude v opozici, nebo se chce nějakou formou na vznikající vládě podílet. I přes slabý výsledek v říjnových volbách jde pořád o početnou a významnou stranu, která má v české politice klíčovou roli. Právě jí Babiš přebral mnoho voličů, z čehož by se měla v zájmu všech demokratických sil poučit. Další vývoj u sociálních demokratů více než co jiného napoví, mají-li tradiční strany v Česku ještě šanci.

Poslední a největší úkol mají sami voliči, a sice rozhodnout se, zda se smíří s hrozící demontáží svých práv a svobod. Jak již bylo řečeno, velké části z nich je stav demokracie u nás lhostejný: někteří to otevřeně říkají, další se tak bez řečí chovají. Ve společnosti kromě politické apatie roste i rasová a národnostní nesnášenlivost. Nalézt řešení takové situace není jednoduché a jeho realizace bude jistě ještě složitější. Lidé obvykle prozrou až ve chvíli, kdy bývá pozdě. Snad ale nebudeme muset do takového stavu dojít. I když spoléhat se na optimistické scénáře se u nás příliš nevyplácí.

Antonín Berdych

Mirkovy patálie aneb Topol hýří barvami

Neočekávaná prezidentská kandidatura Mirka Topolánka vzbudila poprask. Na politickou scénu se vrací muž, jehož mnozí komentátoři líčí jako druhého Miloše Zemana, kterému se prý podobá hulvátstvím a snad i napojením na Rusko. Jiní ho v souladu s Andrejem Babišem vidí jako součást polistopadové korupční hydry. Topolánkuv příběh je v mnohém velmi problematický, ale rozhodně není tak černobílý, jak se dnes vypráví.

Když v červnu 2002 opoziční smlouvou zkompromitovaná ODS po zásluze prohrála volby, nikoho by ani ve snu nenapadlo, že by odcházejícího Václava Klause mohl

v čele strany nahradit právě Topolánek. Senátora z Ostravy totiž širší veřejnost vůbec neznala. Sice se během podzimu 2002 zviditelnil některými silnými výroky, jimiž se nepřímo odstříhával od Klausovy éry, ale ani poté, co se rozhodl na předsedu kandidovat, se mu nedávaly prakticky žádné šance. Mimo jiné i proto, že ho otec-zakladatel Klaus neměl rád, čímž se netajil. Přesto Topolánek dokázal přesvědčit delegáty stranického kongresu a senzačně zvíťazil. Zrodil se velký politický talent.

Topolánek si z minulosti nese cejch sprostáka, za což si kvůli některým svým medializovaným excesům může

Pokračování na str. 6

Pokračování ze str. 5

sám. Před novináři nechodil pro ostřejší slovo daleko, svou knihu naprosto zbytečně nazval *Hlavně se neposrat*. Nemělo by se ale zapomínat na to, že dokáže být velmi dobrým, charismatickým a inteligentním řečníkem. Ony zmíněné excesy do určité míry souvisely s velkým tlakem, pod nímž se hned po zvolení do funkce předsedy ODS ocitl a který ještě dramaticky zesílil, když se stal premiérem.

Šedá eminence

Až do roku 2006 nebyl členem Poslanecké sněmovny, což pro stranického šéfa představuje značný handicap. Klausovi věrní Topolánka nikdy úplně nepřijali a čekali na jeho zaváhání, aby se jej mohli zbavit. Do toho se postupně proměňovala podoba ODS. Vliv v ní získávali různí lokální oligarchové, jež sám Topolánek ve chvíli, kdy se ve straně dostával do úzkých, nazval kmotry.

Přes všechny obtíže však Topolánek přivedl ODS ve volbách v roce 2006 k zisku 35 procent hlasů. Navzdory tomuto na české poměry rekordnímu výsledku měl kvůli patové situaci velké potíže sestavit většinovou vládu. Povedlo se mu to až na druhý pokus díky dvěma přeběhlíkům z ČSSD, které mu údajně pomohl zajistit ve spolupráci s lidmi Miloše Zemana jeho pobočník Marek Dalík, jenž dnes představuje Topolánkovu Achillovu patu.

Je těžké rozporovat skutečnost, že Dalík nikdy nedokázal přesvědčivě vysvětlit zdroj svého bohatství, na druhou stranu byl k vězení odsouzen na základě nepřímého důkazu. Do jaké míry Topolánek o jeho nejrůznějších aktivitách věděl, nebo nevěděl, se můžeme jen dohadovat. Politickou zodpovědnost za něj každopádně nese. Každý politik na vrcholu, kde to hodně fouká, potřebuje mít svou „šedou eminenci“. Topolánek si kdysi do této role vybral Marka Dalíka, což jeho šance na úspěšný politický comeback výrazně snižuje.

Zakopání příkopů

I přes onen temný mrak podezření z korupce, který nad Dalíkem, a tedy chtě nechtě i Topolánkem, visí, nelze druhému jmenovanému upřít – coby předsedovi ODS i vlády – četné zásluhy. Postupem času se například vymezil vůči dědictví opoziční smlouvy, což dlouho nebylo u občanských demokratů samozřejmostí. Distancoval se i od strašení sudetskými Němci, jež se v posledních letech Klausova předsednictví běžně prakticovalo. Jako premiér ztělesňoval prozápadní orientaci a byť nikdy nebyl euronadšencem, dokázal klausovským euroskepticismem nasáklou stranu po-

sunout blíže k jejím převážně proevropským voličům. Bez problémů spolupracoval s Karlem Schwarzenbergem, Martinem Bursíkem a dalšími politiky spojovanými s Václavem Havlem, což od pádu Klausovy vlády v roce 1997 pro ODS v podstatě nepřipadalo v úvahu. Topolánek tak zahrnul příkopy mezi středopravicovými silami. Jejich přirozené spolupráci dával přednost před opakováním opoziční smlouvy s ČSSD, do kterého ho v povolební patové situaci v roce 2006 tlačil prezident Klaus a jeho křídlo uvnitř strany. Nebál se prosazovat nepopulární, ale nutné reformy. Těch pozitiv by se našlo více.

I přes to odcházel z politiky zostuzen. Počátkem konce byl pád jeho vlády uprostřed českého předsednictví EU v březnu 2009, na němž se nepřímo podílel skrze své dva věrné poslance z ODS Václav Klaus, jehož před tím pomohl Topolánek dvakrát zvolit na Hrad. Rok po pádu vlády se vyhořelého a chyby vršícího Topolánka jeho strana dost neférovým způsobem zbavila, když jako záminku využila jeho překroucené výroky na adresu homosexuálů a Židů.

Oligarchie, nebo demokracie?

Po sedmi letech se Topolánek překvapivě do politiky vrací, přičemž jeho návrat vyvolává řadu otázek. Vzhledem k tomu, že pracuje pro miliardáře Daniela Křetínského, se vkrádá na mysl podezření, zda se nejedná o prohlubování oligarchizace české politiky. Andrej Babiš s tím začal a v současnosti míří do premiérského křesla. Marek Dospiva platil kampaň Realistům, kteří však naštěstí propadli. Další podnikatelé si po Babišově vzoru založili vlastní strany. Takže proč by nemohl Křetínský chtít dosadit na Hrad svého člověka? Může to tak být, ale nemusí. Spíše to vypadá, že se Topolánek rozhodl sám. Z jeho vystoupení číší radost z toho, že se vrací do hry. Politiku opouštěl nedobrovolně, nějak se žít musel. Energetikou se zabýval už před vstupem do politiky, během českého předsednictví pomáhal řešit plynovou krizi a navázal osobní vazby se

Jsem zpátky! Stýskalo se vám?

Foto: Wikimedia Commons/Adrigu

světovými lídry. Podnikateli v energetice Křetínskému se takový člověk pochopitelně hodil.

Mirek Topolánek se podle svých slov rozhodl kandidovat v reakci na výsledek říjnových sněmovních voleb a na utužující se mocenský pakt Babiš-Zeman. Expremiér se hlásí k obraně liberální demokracie, jež je u nás skutečně vážně ohrožena. Politickou situaci čte tedy naprosto správně. Neváhá se ostře vymezit vůči Babišovi, kolem kterého ostatní Zemanovi vyzyvatelé spíše opatrně našlapují. Topolánek v minulosti prokázal v politice odvahu a vzhledem k jeho osobním vlastnostem se dá očekávat, že tak snadno nepodlehne tlaku či vydírání. Babišovi by určitě dokázal být zdatným soupeřem.

Teď jde o to, co přesně si Mirek Topolánek představuje pod ochranou liberální demokracie. K ní patří nejen formální dodržování ústavy. Když Topolánek mluví o boji s „politickým islámem“, zní trochu jako Tomio Okamura, dnes běžně vnímaný jako fašista. Poměrně znepokojivé jsou i Topolánkovy výroky, které v posledních letech pronášel na adresu Evropské unie. Ještě nedávno mluvil o „naivním, kolaborantském, submisivním proevropském postoji“. Německo by zase kvůli tomu, že se před dvěma lety rozhodlo přijmout uprchlíky hromadící se na evropských nádražích, žaloval u evropského soudního dvora. Topolánek může stokrát mluvit o nutné euroatlantické kotvě pro Českou republiku, ale podobná vyjádření ji zpochybňují. Typicky topolánkovským paradoxem je pak skutečnost, že ve sněmovních volbách hlasoval pro TOP 09, tedy nejvíce proevropskou stranu.

Nejlepší nepřítel Klaus

Svou volbu zdůvodnil jednak přátelstvím s Miroslavem Kalouskem a jednak nechutí podpořit Václava Klause mladšího, jenž kandidoval za ODS v Praze. V souvislosti s tím druhým je poměrně zvláštní, že se dnes Topolánek tolik hlásí ke Klausovi staršímu, s nímž si v minulosti užil své. Prý se sblížili po Topolánkově odchodu z politiky. Docela znepokojivé zní v této souvislosti jeho tvrzení, že se názorově posunul. Směrem ke Klausovi? Tedy k tomu, kdo podobně jako Miloš Zeman de facto obhajoval Putinovu agresi vůči Ukrajině?

Když dnes Mirek Topolánek dává prezidenta Klause do kontrastu s prezidentem Zemanem a označuje ho za „noblesního“, měl by si vzpomenout, že ti dva se posledních dvacet let chovají v politice jako dvojčata. Klaus sice na veřejnosti na rozdíl od Zemana nevystupuje vulgárně, ale k ústavním tradicím má podobný vztah jako on. Když

Miloš Zeman proti vůli parlamentní většiny jmenoval vládu svých příznivců v čele s Jiřím Rusnokem, Klaus ho podpořil. Sám se, když byl na Hradě, rovněž choval dost svévolně. Stačí si vzpomenout, jak nějakou dobu odmítal vyhovět návrhu premiéra Petra Nečase (ODS) na odvolání dvou ministrů za Věci veřejné.

Na miskách vah

Mirek Topolánek by se vzhledem ke své povaze i mandátu z přímé volby stal bezpochyby silným prezidentem.

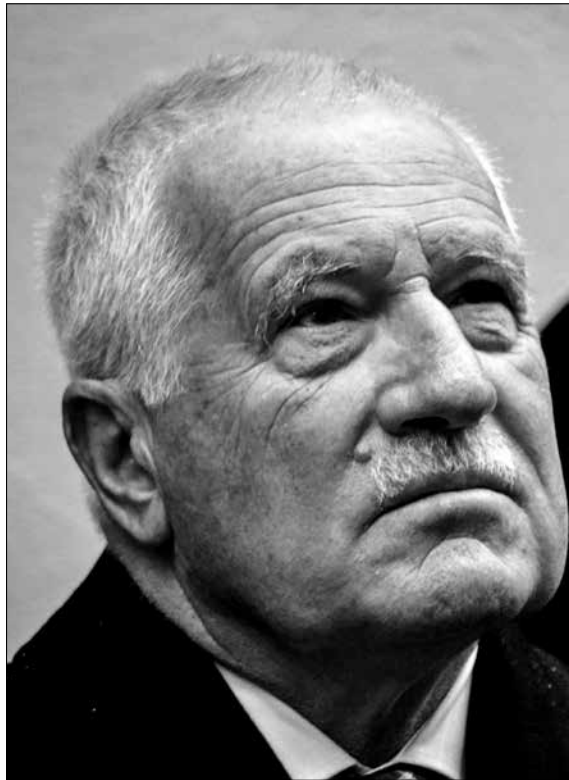
I proto je třeba se ho ptát, jak přesně si výkon prezidentské funkce představuje, co je z praxe dosavadních hlav státu pro něj přijatelné, a co už ne. V jeho prospěch mluví to, že se v minulosti nedopustil žádného politického podrazu typu opoziční smlouvy a ústavní principy respektoval. V zahraniční politice držel jako premiér prozápadní orientaci. Navzdory výše zmíněnému „posunu ke Klausovi“ lze celkem předpokládat, že by se v prezidentské funkci choval podobně jako premiér. Jeho vystoupení po oznámení prezidentské kandidatury tomu nasvědčují. Obrousil protiunijní ostří a vymezil se vůči Rusku. V rámci byznysu se s Rusy potkával, čímž se netají. Dělat z něj ale druhého Zemana, rozuměj druhého příznivce Vladimira Putina, se zdá být hodně přitažené za vlasy.

To neznamena, že případné Topolánkovo prezidenství neobsahuje četná rizika. Největší

se asi skrývá v jeho bouřliváctví a s ním svázané názorové nekonzistenci. Jeden den Václava Klause staršího chválí, aby druhý den vyzýval „Ubraňte Fialu před Klausy!“. Někdy mluví jako kniha, jindy se ale dopustí zbytečného siláckého výroku, který se těžko bere zpět. Dokáže být empatický a arogantní zároveň. Jeho obraz skutečně není černobílý, hraje všemi barvami.

Topolánkovi se nedá upřít, že je bojovník. Umí jít do ostrého střetu, ale i hledat kompromisní řešení. Za současné situace, kdy v povolební Poslanecké sněmovně mají většinu nedemokratické strany a kdy pravděpodobný premiér Andrej Babiš je jak v podnikání, tak v politice zvyklý jít tvrdě za svým, není vůbec vyloučeno, že by tvrdý a protřelý hráč Topolánek mohl být dobrým prezidentem. Motivaci má ohromnou. Kupředu ho evidentně pohání pocit, že si jeho přerušovaná politická kariéra zaslouží důstojnější tečku. „Nedělám stejné chyby dvakrát,“ opakuje. Teď ještě o tom přesvědčit voliče.

Tomáš Fošum

Václav Klaus neměl Topolánka rád, teď si prý rozumějí.
Foto: Wikimedia Commons/David Sedlecký

Povolební Rakousko ve znamení tyrkysovo-modré

Lidovci pod vedením Sebastiana Kurze potvrdili roli favorita rakouských parlamentních voleb. Povolební vyjednávání nasvědčují tomu, že vítěz vytvoří vládní koalici s kontroverzními Svobodnými. S ohledem na stranické barvy tak lze říci, že u našich jižních sousedů přichází do módy kombinace tyrkysové a modré.

Takového politika, jakého představuje pravděpodobný budoucí kancléř Sebastian Kurz, Rakousko už dlouho nemělo. Neopotřebovaný, dynamicky působící mladý muž s pečlivě pěstovaným zevnějškem proměnil stranu nacházející se v krizi ve vítězné mužstvo s nepřehlédnutelným kapitánem. Enormním osobním nasazením a profesionálním politickým marketingem zabránil tomu, aby členská základna a především voliči upadli do stavu uspokojení z „jistého vítězství“, které předpovídaly všechny předvolební průzkumy.

Kurzova strategie od počátku stála na dvou pilířích: na změně stranické image s cílem vytvořit u voličů dojem vzniku nového, otevřeného hnutí s programem rozvoje země a na redukci předvolební kampaně na několik pro širší veřejnost důležitých témat. Předseda lidovců tak zdůrazňoval zpřísnění azylové politiky a problematiku integrace cizinců do většinové společnosti, k čemuž přidal slib snížení daňové zátěže i kriminality.

Neodepisujte Kerna

Hlavní Kurzův vyzývateľ, sociální demokracie (SPÖ) s úřadujícím kancléřem Christianem Kernem v čele, byl v jednu chvíli kampaně zralý na ručník. Na přelomu září a října totiž vypukla aféra s facebookovými profily s rasistickým a antisemitským podtextem, které útočily na Sebastiana Kurze. Nitky negativní kampaně za hranicemi rakouské politické kultury vedly k SPÖ, konkrétně ke skupině lidí kolem jejího volebního stratéga Tala Silbersteina, mezitím zatčeného v Izraeli kvůli podezření z trestné činnosti. Aféra Silberstein vrhla na sociální demokracii nepříznivé světlo. Zdálo se, že strana nedokáže věcně argumentovat a místo toho chce zvítězit za každou cenu.

Navzdory různým předpovědím o kolapsu SPÖ se socialisté nakonec dokázali zvednout a skončili na druhém místě. Christian Kern po rozpačitém začátku kampaně působil v jejím závěru velmi koncentrovaně a uvolněně zároveň, pravděpodobně v duchu hesla „nemám co ztratit“. K tomu přidal varování před „sociálními experimenty“, pokud by došlo k vytvoření vládní koalice lidovců (ÖVP) a Svobodných (FPÖ). Sociální demokracie se tak stylizovala do pozice hráze bránící posunu Rakouska doprava. Uvedená strategie slavila úspěch, neboť kromě tradičních sociálnědemokratických voličů oslovila i některé příznivce Zelených, kteří v naději, že tím posílí SPÖ během povolebních vyjednávání, a zabránil tak vzniku tyrkysovo-modré vlády, nakonec odevzdali hlas Kernově straně.

Vznikne-li opravdu vláda lidovců a Svobodných, nabízí se socialistům zajímavý potenciál budoucího růstu, když by mohli pokračovat v kampani proti hrozcím „experimentům“ v sociální oblasti. Kern pak může v roce 2020 zkusit

zabojovat o prestižní funkci starosty Vídně. Ostatně vedení rakouské metropole drží sociální demokracie nepřetržitě od konce druhé světové války.

Zelená katastrofa

Zatímco socialisté odvrátili hrozbu historicky nejhoršího volebního výsledku, Zelení zaznamenali debakl. Jejich předvolební kampaň se nesla ve znamení přehmatů, mylných rozhodnutí a vnitřních sporů. Vše začalo hádkou mezi stranickým vedením a mládežnickou organizací. Následovalo nečekané odstoupení dlouholeté spolkové mluvčí (předsedkyně) Evy Glawischniggové. Další, a jak se později ukázalo stěžejní, oslabení způsobil odchod jednoho ze zakladatelů Zelených Petera Pilze. Volebním lídrem strany se sice stala zkušená poslankyně Evropského parlamentu Ulrike Lunaceková, jež však zůstala ve Štrasburku namísto toho, aby s nasazením objela celou zemi. Zelení tak v konečném důsledku získali image strany zabývající se daleko více svými problémy než starostmi občanů.

V neděli 15. října přišel šok a současně největší překvapení rakouských parlamentních voleb. Zelení nepřekonalí čtyřprocentní hranici potřebnou pro vstup do Národní rady. Lavice celostátního parlamentu tak opustili po jedenácti letech. Paradoxem je, že hnutí narychlo vytvořené kolem Petera Pilze se naopak do Národní rady dostalo. Žádné rakouské straně se dosud nepovedlo se po vypadnutí z parlamentu do něj vrátit. Jelikož Zelení vykazují značné úspěchy na zemské i komunální úrovni, mají v tomto ohledu nemalou šanci přepsat historii.

Povolební vyjednávání

Vyústění voleb přineslo tři možné koaliční varianty. O obnovení dlouholeté spolupráce nechťejí ani lidovci, ani socialisté slyšet. Druhou možností, koalici SPÖ s FPÖ, odmítla prvně jmenovaná strana. Třetí varianta, kooperace lidovců a Svobodných, nabízí největší vzájemný programový průnik, který mimo jiné zahrnuje restriktivní migrační politiku, reformu sociálního systému a posílení bezpečnostního aparátu státu. Každopádně bude zajímavé sledovat, jak si případně povedou ve vládě Svobodní, jejichž předchodzí koaliční angažmá vedlo před dvanácti lety k rozštěpení strany.

Potíže při jmenování tyrkysovo-modré vlády může dělat rakouský prezident Alexander Van der Bellen, jenž se nechal slyšet, že některé potencionální kandidáty na ministerská křesla za FPÖ – například současného místostarostu Vídně Johanna Gudenuše nebo europoslance Haralda Vilimského – nepovažuje za důvěryhodné osoby a odmítá jim svěřit jakýkoli rezort. Navíc bude muset nová vláda splnit značná očekávání obyvatelstva. Minulé kabinetů socialistů a lidovců příliš často oslabovala vnitřní nejednotnost, přičemž jim zároveň chyběla odvaha k rozsáhlejším reformám. Jak lidovci, tak Svobodní slibovali nový styl vládnutí. Nyní mohou ukázat, že dokážou přejít od slov k činům.

Miroslav Šepták

Abeceda PiS aneb praktický průvodce po polské politické scéně

Podle známého historika Normana Daviese je střední Evropa výjimečným místem. I z tohoto důvodu bývá někdy obtížné zorientovat se v tom, co se zde vlastně děje. Platí to i pro současnou polskou politickou scénu, na níž dominuje strana Právo a spravedlnost (PiS). Představme si ji a její vládnutí formou abecedy.

A

Aféry – od parlamentních voleb v roce 2015, v nichž PiS výrazně zvítězilo, jich bylo hned několik. Jedna z prvních souvisela s plánovaným nákupem víceúčelových vrtulníků, které polská armáda naléhavě potřebuje. Ministr národní obrany (viz M – Macierewicz, Antoni) však smlouvu s Francouzi skandálním způsobem zrušil, a nadto spojení z NATO urazil. Navzdory ministrovým halasným slibům není po nových vrtulnicích ani památka – stejně jako po dobrých vztazích s velkým evropským partnerem. Ještě štěstí, že má Polsko Tatry, a může se tedy na věci podívat svrchu i bez nákladných investic.

B

Billboard – klíčové slovo další aféry, která za současné vládní garnitury propukla. Polská národní nadace, která je financována z veřejných prostředků, utratila devatenáct milionů zlotých za billboardy propagující vládní návrhy změn v soudnictví. Stalo se tak krátce poté, co se Polskem letos v červenci prohnala vlna protestů na obranu nezávislosti soudů. Ve vedení nadace zasedají lidé bezprostředně spojení s PiS. Proto by fakt, že exekutiva očerňuje justici v kampani placené z peněz daňových poplatníků, neměl nikoho příliš překvapovat.

C

Czarnecki, Ryszard – jeden z nejznámějších europoslanců PiS. Politici Práva a spravedlnosti ho prezentují jako experta na mezinárodní otázky. Rád vystupuje na veřejnosti. Dokáže si při tom pěkně naběhnout, jako když třeba letos v září na Twitteru vytýkal polské europoslankyni Róze Thun vazby na Německo („Frau von Thun und Hohenstein“). Bystří komentátoři konzervativnímu politikovi naštěstí rychle připomněli, že v roce 1963 přišel na svět v Londýně jako Richard Henry Czarnecki. Zdá se však, že se z této lekce příliš nepoučil.

Č

Černý protest – tak se označuje ostrý protest liberální části společnosti proti pokusům o zostření již nyní velmi restriktivního zákona o potrtech. Díky pouličním demonstracím několika stovek tisíc černě oblečených lidí se na podzim 2016 podařilo PiS přinutit, aby svou podporu návrhu zákona stáhlo. Lze ovšem zaslechnout hlasy, podle nichž bylo téma potratů vládní stranou využito

Beata Szydło je známá svou zálibou v brožích.

Foto: Claude Truong-Ngoc / Wikimedia Commons

především k antagonizaci společnosti a zamaskování jiných návrhů, které prosazuje stranický předseda Jarosław Kaczyński. Černý protest byl také jednoznačným signálem, že se společenskou angažovaností, na kterou byly ženské organizace zvyklé v případě manželky prezidenta Lecha Kaczyńskiego Marie, nelze v případě první dámy Agáty Duda počítat.

D

Duda, Andrzej – polský prezident zvolený v přímé volbě v květnu 2015. Od začátku funkčního období se mu vycítá naprostá podřízenost straně Právo a spravedlnost, z níž pochází. Zvláště nepříznivě byl komentován fakt, že prezident země jezdí přes celou Varšavu na noční schůzky s Jarosławem Kaczyńským, místo aby jel (zdánlivě) řadový poslanec za ním. Andrzej Dudovi se přezdívá „notář PiS“ nebo „Adrian“ (jak mu v populárním komediálním seriálu *Předsedovo ucho* říká sekretářka, jež si není schopna zapamatovat jeho jméno), což odkazuje na jeho omezenou autoritu a na to, že spíše než vlastní iniciativu projevuje ochotu podepisovat zákony navržené PiS. Andrzej Duda proto asi mnoho svých kritiků zaskočil, když letos

Pokračování na str. 10

Pokračování ze str. 9

v červenci vetoval dva zákony měnící systém soudnictví (viz B – billboard) schválené hlasy Práva a spravedlnosti. Komentátoři tak nyní s velkým zájmem sledují vztahy Dudy a Kaczyńského, přičemž zaznamenávají jejich značné ochlazení.

E

Evropská unie – jeden z největších problémů Práva a spravedlnosti. Ještě před několika lety Poláci podporovali evropskou politiku solidarity, jejíž součástí byla relokace uprchlíků. Tato podpora postupně klesala také proto, že politici a spin doktoři PiS polskou společnost od EU úmyslně odrazovali. Ačkoli je podpora členství Polska v Unii stále obrovská, konzervativní vládě se podařilo většinu obyvatel přesvědčit o tom, že solidární pomoc lidem z válečných území není potřeba. Spolu s porušováním legislativy ve věci ústavního soudu (vláda mimo jiné odmítá publikovat některá jeho rozhodnutí) a s rizikem omezení nezávislosti justice a ženských práv to Polsko výrazně vzdaluje od hlavního proudu EU. Zahraniční politika včetně evropské je jednou z nejslabších stránek Práva a spravedlnosti. Sám Jarosław Kaczyński, který neovládá cizí jazyky a nemá větší zkušenosti v mezinárodní politice, téměř ostentativně ukazuje, že o ni nemá zájem.

F

Finance – neboli ekonomická politika PiS. Většina Poláků ji vnímá prizmatem programu 500+, vlajkového projektu Práva a spravedlnosti, který měl být lékem na demografickou krizi. Jakkoli je snaha řešit tento problém správná, sama forma programu (dotace ve výši 500 zlotých měsíčně na každé druhé a další dítě až do ukončených osmnácti let věku) bývá kritizována jako nepromyšlená, neefektivní a rozchazovací. Tento program je však nepochybně jedním z důvodů, proč průzkumy volebních preferencí bez změny ukazují na obrovskou převahu strany Jarosława Kaczyńského.

G

Gowin, Jarosław – filosof, který se chtěl stát ministrem národní obrany. Ale nestal. Armádu řídí neochvějný Antoni Macierewicz (viz M – Macierewicz, Antoni), zatímco Jarosławu Gowinovi přidělili vědu a vysoké školství. První polské univerzity už mezitím začaly své přednášející školit v boji proti terorismu. Zúčastnit se mohou pouze ti, co předloží vojenskou knižku.

H

Hajný – čili profesor Jan Szyszko. Nimrod a vrchní dřevorubec Bělověžského pralesa. Ministerstvo ochrany životního prostředí, které řídí, pocítilo palčivou nutnost chránit tento prales před nebezpečím. Ukazuje se však, že ohrožení nepředstavují desítky nákladních aut odvázející pokácené stromy, ale kůrvec, který tam žije od úsvitu dějin. Kubický metr dubového dřeva se momentálně koncovým zákazníkům prodává za cenu kolem 600 zlotých. Což se hodí, neboť program 500+ vyšel státní pokladnu jen v roce 2016 na 17,2 miliardy zlotých.

I

Impulzivnost – jazyk veřejné debaty v Polsku se podobně jako v jiných zemích čím dál tím více vzdaluje od parlamentních ideálů. V Právu a spravedlnosti hrála v tomto ohledu dlouho prim poslankyně Krystyna Pawłowicz (viz P – Pawłowicz, Krystyna), ale Jarosław Kaczyński nedávno ukázal, kdo je předsedou strany a proč. „Mého zesnulého bratra si do své zrádovské huby brát nebudete. Zničili jste ho, zavraždili, jste gauneři,“ oslovil v červenci 2017 opoziční poslance od sněmovního řečnického pultíku. Coby poslance ho však chrání imunita.

J

Jaki, Patryk – náměstek ministra spravedlnosti Zbigniewa Ziobra a jeho blízký spolupracovník. Dokonce i představitelé opozice ho chválí za efektivní práci na zákonech o reprivatizaci, jehož absence představovala jeden z největších dluhů období transformace režimu. Toto přijetí si zapamatujte.

K

Kaczyński, Jarosław – řadový poslanec, ale přesto nejdůležitější člověk polské politické scény. Je zakladatelem a předsedou Práva a spravedlnosti, strany výrazně vůdcovského charakteru. V letech 2005–2007 byl premiérem. V současné době je bezpochyby nejúspěšnějším polským politikem s gigantickými zkušenostmi a dobrými instinkty. Během letošního podzimu se v médiích šířily spekulace, že opět převezme post premiéra, na němž vystřídá Beata Szydło (viz S – Szydło, Beata). Jarosław Kaczyński je znám jako nedůvěřivý člověk a euroskeptik. Za největšího spojence v EU pokládá Viktora Orbána. Ze středoevropské perspektivy to znamená nárůst významu visegradské skupiny.

L

Lipiński, Adam – spolehlivý člověk Jarosława Kaczyńského. Stojí po jeho boku od začátku své parlamentní kariéry. Pro vnější pozorovatele politického života je téměř neviditelný, pro zasvěcené představuje klíčovou postavou.

M

Macierewicz, Antoni – číslo 2 ve stranické hierarchii. Ministr národní obrany. Je pokládán za milovníka tajemství. Právě on byl autorem zprávy o Vojenských informačních službách, jejíž zveřejnění v roce 2007 do značné míry dekonspirovalo agenty polské operativy. Od roku 2010 se zabývá smolenskou katastrofou a předkládá stále další, často si vzájemně odporující teorie o jejích příčinách i průběhu. Mimo jiné naznačoval, že se mohlo jednat o atentát, výbuch termobarické nálože nebo bezmála globální spiknutí. Je úzce spojen s nejradiálnějsími katolickými kruhy soustředěnými kolem redemptoristického kněze Tadeusze Rydzka, který prakticky sám řídí a ovládá nacionálně-katolické mediální impérium (mimo jiné *Radio Maryja* či *TV Trwam*). Podpora kontroverzního duchovního, reálný vliv na tvrdé jádro voličů Práva a spravedlnosti a také přístup k řadě tajných informací dopřávají Macierewiczowi volnou ruku, čehož hojně využívá. V průzkumech veřejného mínění je nejhůře hodnoceným ministrem současné vlády (61 % dotazovaných již po půl roce od převzetí funkce).

N

Nowogrodzka – stranický velín v Nowogrodzské ulici ve Varšavě. Místo tajemné a nedostupné, ačkoli ho proslavil satirický seriál *Předsedovo ucho*. Právě tady často padají ta nejdůležitější rozhodnutí, třebaže by se mohlo zdát, že tu svou kancelář má toliko řadový poslanec Jarosław Kaczyński (viz. K – Kaczyński, Jarosław).

O

Owsiak, Jerzy – pro konzervativce z Práva a spravedlnosti symbol liberální a západní zkaženosti, svůdce mládeže, pro niž každý rok organizuje Przystanek Woodstock – jeden z největších rockových festivalů v Evropě, na který je navíc vstup zdarma. Letošní 23. ročník přilákal na polsko-německé hranice více než 300 tisíc lidí, přičemž v roce 2014 festival navštívilo rekordních 750 tisíc lidí. Koncerty konající se pod heslem „Láska – přátelství – hudba“ jsou tak vzdálené od vize světa zastávané Právem a spravedlností, že v očích příznivců této strany Owsiakovi nepomohou ani jeho dobročinné aktivity. Přitom Owsiakem založená a řízená nadace Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (Velký orchestr vánoční pomoci) předá každý rok veřejným zdravotnickým zařízením nejmodernější přístroje za několik desítek milionů zlotých. Na začátku letošního roku byla oficiálně schválena nominace Jerzyho Owsiaka na Nobelovu cenu míru. Na konci října mu pak soud na základě návrhu policie podřízené ministrovi vnitra Mariuszi Błaszczakowi uložil pokutu ve výši 100 zlotých za vulgární výroky na scéně Przystanku Woodstock.

P

Prof. doc. Pawłowicz, Krystyna – právnička, jejíž předchozí vědecká kariéra měla mimo jiné PiS napomoci vytvořit image strany, která reprezentuje i názory těch nejvzdělanějších vrstev společnosti. Nepomohla. Symbolizuje úpadek polské parlamentní kultury. Polskými médii pravidelně kolují nahrávky, jejichž hlavní protagonistkou je právě tato verbálně – a dokonce i fyzicky – agresivní poslankyně.

R

Radziwiłł, Konstanty – ministr zdravotnictví. Problémy jeho resortu patří k těm, které vláda Práva a spravedlnosti spíše marginalizuje. Důkazem toho je absence jakýchkoli nápadů, jak vyřešit problém s protestujícími neatestovanými lékaři, kteří se bouří proti svým pracovním podmínkám v nemocnicích, přičemž nějaký čas dokonce drželi hladovku. Příznačné je také to, že sám ministr i vládní média (státní televizi řídí Jarosław Kurski, zasloužilý spin doktor PiS) obviňují tyto mladé lékaře z hamižnosti a nedostatku ideálů. V situaci, kdy v Polsku roste úmrtnost, může vzbuzovat údiv také ostentativní nechuť k obvykle efektivně fungující nadaci Jurka Owsiaka (viz O – Owsiak, Jerzy). A ačkoli se Polsko, pokud jde o prostředky vynakládané na ochranu zdraví, nachází na evropském chvostu (4,6 procenta HDP, evropský průměr je na úrovni osmi procent), prioritou zůstává armáda, v jejímž financování patří Polsko k evropským premiantům.

S

Szydło, Beata – premiérka vlády Práva a spravedlnosti. Známa hlavně svou zálibou v brožích a bezpodmínečnou loajalitou vůči Jarosławu Kaczyńskému (viz K – Kaczyński, Jarosław).

Š

Škola – místo, kde zavládl chaos. Jak nejspíše vyřešit problémy polských gymnázií (tj. škol odpovídajících českému druhému stupni ZŠ)? Jejich likvidací. Ministryně národního vzdělávání Anna Zalewska totiž provedla reformu, kterou se školství vrátilo k postkomunistickému modelu, jaký fungoval do roku 1998. Nikdo nedokáže doopravdy říct, kolik učitelů přišlo o práci, kdy budou dostupné všechny nezbytné učebnice ani jaké ztráty přinesla reorganizace místním samosprávám. Z tváře paní ministryně však nemizí spokojený úsměv. Rodičům žáků tolik do smíchu není.

T

Tusk, Donald – nepřítel číslo jedna. Bývalý premiér státu a současný prezident Evropské unie. Jeden z mezinárodně nejznámějších polských politiků. Příznivci Práva a spravedlnosti jej obviňují z podílu na smrti Lecha Kaczyńského při letecké katastrofě v roce 2010 (viz M – Macierewicz, Antoni). Přestože nikdy nebyly představeny žádné důkazy, nepodložená obvinění jsou využívána v brutálním politickém boji. Dokonce i Jerzy Owsiak má naději na lepší zacházení.

U

Uhlí – vzhledem k reálně nulové aktivitě v oblasti jaderné energetiky a novým komplikacím pro dodavatele zelené energie v podstatě jediný zdroj energie pro polské elektrárny. Podpora uhelného průmyslu má zároveň podle PiS zastavit krizi hornictví. K tomuto v polských podmínkách stále méně rentabilnímu odvětví zaujímaly předchozí vlády Občanské platformy restriktivnější postoj.

W

Waszczykowski, Witold – polské exportní zboží neboli ministr zahraničních věcí. Již na úplném počátku své mise se označil za šéfa diplomatů, nikoli diplomata, což bylo – uvážíme-li jeho úspěchy na poli světové diplomacie – vcelku přiléhavé sebehodnocení. Ministr zosobňující profesionální mezinárodní politiku Práva a spravedlnosti je tak, jak by odpovídalo návštěvě nejlepšího zahraničního přítele, momentálně přijímán snad pouze na San Escobaru, o kterém mluvil v lednu 2017 a jenž kupodivu neexistuje.

Z

Změna – „dobrá změna“ byla volebním heslem Práva a spravedlnosti v posledních, vítězných parlamentních volbách v roce 2015. Jak bylo před nimi? Samozřejmě všelijak. Jaká je ta změna? To necht' posoudí každý sám.

Wojciech Hofmański

Z polštiny přeložila Anna Plasová.

Na nový Majdan to zatím nevypadá

V polovině října vyrostlo u budovy parlamentu v Kyjevě stanové městečko, které postavili aktivisté protestující proti příliš pomalým reformám a nedostatečnému boji s korupcí na Ukrajině. Jelikož forma protestu připomíná dění z přelomu let 2013 a 2014, vkrádá se otázka, zda se nejedná o začátek nového Majdanu.

ny, tedy protestující, kteří zemřeli v lednu a únoru 2014 v Kyjevě při zásazích provládních sil. Snad i kvůli tomuto krveprolití se z takzvané Revoluce důstojnosti, jež vedla k útěku prezidenta Viktora Janukovyče ze země, stal jakýsi zakladatelský mýtus „nové Ukrajiny“.

Pro pochopení současných událostí je potřeba se vrátit o čtyři roky zpět. Takzvaný Euromajdan začal v listopadu 2013 jako protest proti nepodepsání asociační dohody s Evropskou unií, který jako první svolal známý ukrajinský novinář afghánského původu a dnešní poslanec Mustafa Najem. Skutečně masové hnutí se ale zrodilo až 1. prosince, kdy se v centru Kyjeva konala první obrovská demonstrace, jíž se zúčastnily přinejmenším stovky tisíc Ukrajinců. Ty však nevyhnalo do ulic nepodepsání asociační dohody, ale brutální zákrok proti protestujícím studentům, k němuž došlo o den dříve. Ukrajinci na Majdanu se tedy bouřili především proti praktikám režimu prezidenta Viktora Janukovyče.

Klíčovým prvkem tehdejších protestů byl jejich apolitický charakter. Euromajdan vznikl jako čistě občanské hnutí. Lídři politické opozice měli nejprve svůj vlastní, mnohem méně početný tábor na sousedním Evropském náměstí, a když už byli vpuštěni na samotný Majdan, tak byli spíše trpěni a rozhodně se nestali hlavními tvářemi hnutí. Těmi byli daleko více příslušníci Nebeské setni-

Jen vnější podoba

Výše nastíněné události a následná ruská agrese přispěly k tomu, že se Ukrajina za poslední čtyři roky proměnila k nepoznání. Z Euromajdanu a Revoluce důstojnosti vzešlo mimo jiné obrovské reformní hnutí, jehož příslušníci se snaží Ukrajinu transformovat a posunout směrem k Západu. Část z nich stojí za v úvodu zmíněným stanovým městečkem v kyjevské vládní čtvrti na ulici Hruševského. Jistá vnější podoba je ale nejspíš tím jediným, čím lze stany u parlamentu srovnávat s Majdanem z doby před čtyřmi lety.

Organizátory hnutí, které od 17. října „okupuje“ ulici Hruševského a jež se nazývá Vseukrajinskij zbir (Všeukrajinské shromáždění), jsou významné občanské iniciativy zabývající se bojem proti korupci a prosazováním reformem. Patří mezi ně mimo jiné takzvaný Automajdan (motorizovaná skupina, jež vznikla při protestech na přelomu let 2013 a 2014), organizace „Česno“, která dlouhodobě monitoruje nekalé praktiky ukrajinských poslanců včetně „knopkodavstva“ čili situace, kdy jeden poslanec

Zbytky stanového města na Majdanu v srpnu 2014.

Foto: Daniel Weidenhoffer

hlasuje i za své kolegy, nebo iniciativa Reanimační balíček reforem. Ta se proslavila tím, že po Majdanu vytvořila komplexní plán změn v mnoha sférách, jež za pomoci spřízněných poslanců s větším či menším úspěchem prosazuje.

Za svůj hlavní cíl označuje Všeukrajinské shromáždění prosazení tří zásadních reforem, o kterých se na Ukrajině dlouhodobě mluví. První z nich je změna volebního systému na čistě proporční s možností voličů ovlivnit pořadí na kandidátních listinách. Dalšími jsou pak omezení poslanecké imunity a vytvoření antikorupčního soudu. Obecně se jedná o opatření, která se aktivisté snaží už delší dobu neúspěšně prosadit. Například k úpravě volebního systému mělo původně dojít již před parlamentními volbami v říjnu 2014.

Aktivisté i politici

Tato „aktivistická“ část však představuje pouze jednu ze dvou tváří Všeukrajinského shromáždění. Celé hnutí je totiž tentokrát silně zpolitizované a aktivně se ho účastní i někteří ukrajinští politici. Ty lze v zásadě rozdělit na dvě skupiny. Mezi hlavní organizátory patří poslanci-aktivisté působící napříč politickým spektrem, mezi něž se řadí známí reformátoři z parlamentní skupiny EuroOptimisté (Serhij Leščenko, Mustafa Najem či Svitlana Zališčuk), některé z hlavních postav boje proti korupci (Jehor Soboljev či Viktor Čumak), ale též osobnosti z Majdanu a války v Donbasu (Volodymyr Parasjuk, Oleh Petrenko či Semen Semencenko). Všichni už vstoupili do veřejného povědomí jako aktivisté, takže jejich současný postup nijak zvláště nepřekvapuje a většinou ani nevzbuzuje zásadní kontroverze.

Kromě těchto politiků-aktivistů ale hnutí podporují i další politické síly, jejichž angažmá vzbuzuje výrazně větší otazníky ohledně jejich motivace. Oficiálně se ho účastní nejen strana Svěpomoc Ivovského starosty Andrije Sadového, která se od posledních voleb profiluje jako výrazně proreformní uskupení, ale též mimoparlamentní nacionalistická strana Svoboda nebo krajně pravicový Nacionalnyj Korpus úzce spjatý s praporem (později plukem) Azov, jenž čelil obviněním ze sympatií s neonacismem. Není třeba dodávat, že i pouhá přítomnost osob spjatých se Svobodou nebo Azovem celé hnutí silně diskredituje a dělá z něj snadný terč pro ty, s nimiž bojuje.

Saakašviliho pomsta

To vše doplňuje ještě jedna výrazná postava, a sice bývalý gruzínský prezident Michail Saakašvili, jenž začal po Majdanu působit na Ukrajině nejdříve jako spojenec prezidenta Petra Porošenka, později se však stal jeho úhlavním nepřítelem. Je to především Saakašviliho účast, která z celé akce činí nejen proreformní protest, ale především součást politického boje namířeného proti Porošenkovi a premiérovi Volodymyru Hrojsmanovi. Není náhoda, že právě Saakašvili se svou stranou Hnutí nových sil zorganizoval 12. listopadu takzvaný pochod rozhořčených, jenž požadoval přijetí zákona o impeachmentu a dal vládě ultimátum do 3. prosince. Po tomto datu slíbil vyhlášení „lidového impeachmentu“, jehož podobu ale nijak neupřesnil.

Pochybnosti spjaté se Saakašvilim pramení nejen z jeho nepřilíh úspěšného angažmá ve funkci gubernátora Oděské oblasti, ale i z jeho někdejšího kontroverzního působení v Gruzii. I přes jeho nepochybně pozitivní podíl na reformování této kavkazské země po takzvané Růžové revoluci v roce 2003 bývá také spojován s nepotismem, korupcí a zpronevěrou státních peněz, což je mimo jiné předmětem probíhajícího soudního procesu v Gruzii. Stejně tak Saakašviliho vztah k Petru Porošenkovi naznačuje, že v jeho případě nejde o čistou podporu reforem, ale o prostou politickou pomstu a snad i snahu dostat se znovu do velké politiky. To se ale nyní vzhledem k mizivé podpoře, kterou jeho strana má, jeví jako značně nepravděpodobné. Jestliže je jádro aktivistů, kteří zorganizovali stanové městečko u parlamentu, relativně důvěryhodné, Michail Saakašvili takový rozhodně není.

Nová linie politického konfliktu

Odpověď na otázku, čím tedy Všeukrajinské shromáždění je, má hned několik částí. Zcela jistě se jedná o autentické hnutí, které se snaží tlačit na vládu a prezidenta, aby přijali tři konkrétní reformní zákony. Tento postup v zásadě odpovídá dlouhodobé činnosti občanských iniciativ a poslanců, kteří stanové městečko organizují, a jako takový souzní se snahami o transformaci postmajdanovské Ukrajiny. I přesto, že se jedná o hnutí vzešlé z Majdanu, tak si lze jen velmi obtížně představit, že by vzbudilo v Ukrajincích výraznější chuť vyjít znovu do ulic. To je dáno jak poměrně omezenými a konkrétními cíli (oproti obecnému odporu vůči Janukovyčovi na Majdanu), tak i do značné míry politickým charakterem hnutí, v němž se angažují docela kontroverzní osobnosti, které nemají příliš velký potenciál Ukrajince zmobilizovat.

Vedle autentického aktivistického elementu tu hraje výraznou roli i pomsta Michaila Saakašviliho a rovněž obyčejný politický boj mezi na jedné straně táborem Petra Porošenka a expremiéra Arsenije Jaceňuka a na druhé straně uskupeními, která s Jaceňukem dříve tvořila koaliční vládu. Zdá se, že právě po této linii bude politický konflikt na Ukrajině směřovat i k prezidentským a parlamentním volbám naplánovaným na rok 2019. Hlavní střet se tedy již nepovede mezi pohrobky Viktora Janukovyče, kteří jsou na celostátní scéně poměrně úspěšně upozaděni, a stranami podporujícími v minulosti Majdan.

Pokud jde o samotné Všeukrajinské shromáždění, tak to prozatím vypadá tak, že by přinejmenším část jeho požadavků mohla být splněna. Svědčí o tom i fakt, že 7. listopadu přijal ukrajinský parlament v prvním čtení nový volební zákon. Výrazně hůře to ale vypadá se zřízením antikorupčního soudu a omezením poslanecké imunity, u kterých dosud k žádnému pokroku nedošlo. Pokud by hnutí se svými požadavky alespoň částečně uspělo, mohla by se Ukrajina zase posunout o kousek kupředu, a stát se tak o něco transparentnější a demokratičtější zemí.

Michal Lebduška

Župní volby na Slovensku: debakl Směru a vyhnání fašistů

Listopadové krajské volby na Slovensku přinesly řadu překvapení. Především se nečekal slabý výsledek vládních stran a propad extremistů vedených Marianem Kotlebou. Relativně uspěla středopravicová opozice.

Před časem vládní koalice změnila dvoukolovou volbu předsedů krajů na jednokolovou. Zřejmě počítala s disciplinovaností svých voličů a roztržitostí opozice. Fatálně se zmýlila. Změna volebního systému se obrátila proti ní, a to i z toho důvodu, že se opoziční strany – Svoboda a solidarita (SaS), Obyčejní lidé a nezávislé osobnosti (OĽaNo) a Křesťanskodemokratické hnutí (KDH) – dokázaly domluvit na společném postupu.

Zrcadlo pro Směr

Zatím po volbách v roce 2013 ovládl Směr premiéra Roberta Fica šest z celkových osmi krajů, takzvaných žup, nyní bude mít předsedy krajů (župany) jen v Trenčíně a Nitře. Obzvláště překvapivý je neúspěch Směru v Košicích a Žilině, kde župané Richard Raši a Juraj Blanár neobhájili svůj post, ačkoliv měli ve svých krajích takřka neotřesitelné postavení. Navíc, byť Ficova strana získala celorepublikově nejvíce krajských zastupitelů (88), v porovnání s minulými volbami jich třetinu ztratila.

Za prohrou Směru nestála jen mobilizace demokratické opozice. Je zjevné, že i někteří jeho tradiční voliči se rozhodli nastavit zrcadlo stranickým předákům Robertu Ficovi a Robertu Kaliňákovi, kteří mimo jiné doposud nevysvětlili své kontakty s kontroverzním podnikatelem Ladislavem Bašternákem podezřelým z daňových podvodů.

Samotný Fico se po volbách choval jako kdysi předseda HZDS Vladimír Mečiar, když se ocitl v problémech. Zmizel z dohledu a k ničemu se nevyjadřoval. Trapné mlčení místo něho museli prolomit jeho straničtí kolegové. Fico okomentoval volební výsledky až téměř po týdnu, přičemž odmítl, že by byly pro Směr fiaskem.

Účet za podvod

Další koaliční strana, Most-Híd, vedená Bélou Bugárem sklidila ovoce svého bezcharakterního podvodu na voličích, když před loňskými parlamentními volbami opakovaně vylučovala vládnutí se Směrem, ale pár dní po sečtení

hlasů bylo všechno jinak. V letošních župních volbách získala pouze deset zastupitelských křesel, o sedm méně než v roce 2013.

Facku dostala i vládní Slovenská národní strana (SNS). Její předseda Andrej Danko sice mluví o úspěchu s ohledem na mírný

nárůst počtu získaných zastupitelských mandátů, ale mezi řádky jeho veřejných vystoupení lze vycítit zklamání. To je celkem pochopitelné, neboť vzhledem k vysokým ambicím strany i jejího šéfa není výsledek nijak oslnivý. Dankovi i jeho straně ublížily nedávné hrátky s vypovězením koaliční smlouvy. Přitom tuto partii mohl předseda SNS vyhrát, kdyby ji ovšem dotáhl do konce a razantně se vymezil vůči kauzám spojeným s Ficem, Kaliňákem a Směrem jako takovým. Jenže Danko se velmi rychle stáhl a spokojil se pouze s kosmetickým doplněním koaliční smlouvy. Jeho strategická hra se tak změnila v trapné divadlo, což se samozřejmě ve výsledcích župních voleb projevilo.

Kotlebův zlý sen

Kotlebova extremistická Lidová strana Naše Slovensko (ĽSNS) zažila debakl, o kterém se jí zřejmě nezdálo ani ve zlých snech. Kotlebovci počítali s tím, že obsadí značnou část křesel v župních parlamentech, a rozšíří tak svoje politické teritorium. Jenže sám Kotleba, dosavadní ban-

Robert Fico mívá naspěch, takže občas nestihne okomentovat volební výsledky.

Foto: Wikimedia Commons/EU2016 SK

skobystrický župan, výrazně prohrál s občanským kandidátem, podnikatelem Jánem Lunterem, jehož ještě před pár měsíci téměř nikdo neznal. Navíc na celém Slovensku získala strana pouze dva krajské zastupitele. Fašisté tak po čtyřleté anabázi své pozice v regionech vyklízejí.

V této souvislosti stojí za zmínku, že generální prokuratura podala letos na jaře návrh na rozpuštění ĽSNS. Zdůvodnila to tím, že tato extremistická politická strana svým programem a činností porušuje slovenskou ústavu i mezinárodní smlouvy, přičemž jejím cílem je odstranění demokracie na Slovensku. Podle vyjádření Roberta Fica však zrušení ĽSNS nikomu nepomůže a jen straně udělá reklamu. Premiérův výrok byl v dané situaci skandální, neboť akceptování extremismu zvyšuje riziko ohrožení demokracie.

Nyní alespoň voliči ukázali, co si o kotlebovcích a jejich vůdci myslí. ĽSNS sice zůstává parlamentní stranou, ale debakl v krajském hlasování může být prvním krokem k definitivnímu vypořádání se s fašisty v politickém prostoru.

Opoziční limity

Předpokladem pro změnu bylo i výše zmíněné volební spojenectví SaS, OĽaNO a KDĽ, které dokázalo získat pět z osmi županů (SaS jednoho, OĽaNO a KDĽ po dvou). Důležité bylo, že na regionální úrovni tolik nevyčuhují lídři těchto stran, kteří mají mezi sebou rozpory, navíc vystupování Richarda Sulíka a Igora Matoviče dráždí značnou část společnosti.

Opoziční aliance, jež by ráda představovala alternativu k Ficově vládě, tak zároveň ukázala své limity. Od začátku jednání o společném postupu panovalo mezi stranickými předáky napětí, smlouvu dokonce podepsali prostřednictvím kurýra. Dále namísto toho, aby v Banské Bystrici okamžitě podpořili Jána Luntera, podnikatele s dobrou pověstí, tvrdohlavě trvali na svém kandidátovi Martinu Klusovi, který odstoupil až po silném tlaku veřejnosti.

Opozice sice získala nejvíce županů, ale jednotlivé strany žádné velké důvody k oslavám nemají. Richard Sulík se ještě nedávno viděl jako potenciální premiér. V tomto světle je výsledek jeho strany SaS slabý. Partaj, jež celkově získala jen patnáct krajských zastupitelů, by měla svoje ambice krotit. Pro OĽaNO zase budiž poučením, že upozadění předsedy Igora Matoviče v župních volbách straně významně prospělo. Důvod ke spokojenosti může mít snad jen KDĽ, které se loni v březnu nedostalo do parlamentu, ale nyní pod novým předsedou Alojzem Hlinou co do počtu zastupitelů skončilo druhé za Směrem.

Občané to nezabalili

Nejpodstatnější zprávou župních voleb je skutečnost, že to občané ještě nezabalili a chtějí změnit politickou kulturu v zemi. Necelých třicet procent sice zrovna ne-

Kotleba končí jako župan, ale v parlamentu zůstává.

Foto: Wikimedia Commons/jan.kroslak

představuje vysokou volební účast, nicméně ta byla v historii župních voleb zatím nejvyšší. Roli zde sehrála touha občanů po změně ve vedení některých žup stejně jako mobilizace proti fašistům, kterou podnítila dlouhodobá společenská diskuze i občanské aktivity varující před extremisty. Ne náhodou byla v Banské Bystrici účast voličů nejvyšší. Jestliže před časem vládní koalice vydávala sebe samu za hráz proti extremismu, ukázalo se, že pokud někdo tuto hráz postavil, Ficova vláda to nebyla.

Potenciál pro pozitivní změny tu tedy je, i když zatím spíše na straně voličů než u demokratických stran, které nyní hovoří o svých župních úspěších. Kdo v uplynulých měsících pozorně sledoval chování lídrů SaS, OĽaNO a KDĽ, nemohl si nevšimnout, že vzájemné neshody přetrvávají a jsou silnější, než se může na první pohled zdát. I proto bude obtížné vytvořit před parlamentními volbami podobné spojenectví, které letos v listopadu na počet získaných županských postů zvítězilo.

Pokud však voliči nedostanou smysluplnou personální, programovou a hodnotovou alternativu a na úrovni opozičních stran a jejich lídrů všechno zůstane při starém, k očekávané vládní změně vůbec nemusí dojít.

Marián Balázs

Reportéři na cestě do srdce temnoty

Co spojuje novelu Josepha Conrada vydanou v roce 1899 a reportáže publikované o více než sto let později? Znepokojující krok do neznáma, zpráva o setkání s odlišností a pokus přiblížit ji svým čtenářům – univerzální literární podobenství má k těm nejlepším reportážním textům velmi blízko.

Reportážní blok, který zakončuje roční výpravu *Demokratického středu* do světa polských reportérů, vedle sebe klade esej věnovaný Josephu Conradovi a jeho knize *Srdce temnoty*, dva aktuální rozhovory a dvě recenze nově vydaných reportážních knih. Ve všech textech rezonuje jedno téma: nakolik se dokážeme otevřít jinému člověku – a to bez ohledu na to, jaká nás od něj dělí geografická, kulturní nebo názorová vzdálenost. Toto téma se stává čím dál tím aktuálnější ve světě, který je plný informací z nejbližších koutů, a přitom zůstává stále rozdělený do malých skupinek, které se vzájemně přesvědčují o vlastní pravdě.

„*Srdce temnoty*, čtené po sto letech od jeho prvního vydání, po cézuře 11. září 2001 a v souvislosti s nejnovějšími studii v oblasti politologie, antropologie nebo kulturologie, nabývá překvapivého, šokujícího, ba téměř smrtelně aktuálního vyznění. Zatímco psychologická interpretace Josepha Conrada, a zejména její stylistická forma, začíná být už trochu zastaralá, autorova reflexe evropské civilizace a důsledků její expanze do jiných částí světa je stále znepokojující. (...) *Srdce temnoty*, vedle všech dalších výkladů, které by vydaly přinejmenším na slušnou knihovnu, lze chápat jako vyprávění

o setkání s Jiným – nesrozumitelným, záhadným, nepochopitelným, unikajícím nedokonalým slovům. Jiným člověkem, ale také Jiným, který se ukrývá v jednotlivci i v společnosti; v tajemných hlubinách, užijeme-li staromódního slova, lidské duše a v jiných kulturních formách; v různorodých fázích civilizace i v samotné přírodě,” píše polský esejista a literární teoretik Aleksander Fiut ve své knize *Setkání s Jiným* (*Spotkania z Innym*, 2006).

Zatímco v knize *Srdce temnoty* Evropané do vzdálených částí světa expandují, reportéři se tam vydávají na cestu. Nedobývají, ale poznávají. Přesto se potýkají se stejnými problémy jako Conradův hrdina kapitán Marlow. Musejí překročit svá vlastní myšlenková omezení a oprostit se od předsudků. Přestat věřit v civilizační misi bílého člověka a jeho nadřazenost. Tuto otázku už řadu let reflektuje postkolonialismus. Paradoxem našich sousedů přitom zůstává, že Polsko patřilo mezi kolonizované i kolonizátory. Kolonizováno bylo mocnostmi, které si jeho území rozdělily v 18. století, tedy Ruskem, Pruskem a Rakouskem. Naopak v roli kolonizátora se Polsko ocitlo ve vztahu k územím na východě (takzvaným Kresům), jež dnes patří k Litvě, Bělorusku a Ukrajině. Tato dvojí perspektiva, pokud si ji reportéři uvědomují, může jejich citlivost při návštěvách jiných koutů planety posílit.

Polští reportéři se ovšem nevydávají za „jinými“ jen do exotických krajů, pokoušejí se porozumět i vlastní zemi, jejím dějinám a komplikovaným vztahům se sousedními státy, třeba se zmíněnou Ukrajinou. Reportéři se také vy-

dávají ze svých velkoměstských sociálních bublin do malých měst a na vesnici. A i zde stojí před podobnou výzvou jako ve vzdálených zemích: nepřístupovat ke svým spoluobčanům s pohrdáním a nadřazeností, které například symbolizuje v médiích často opakované dělení Polska na část A (prozápadní velká města a industrializované oblasti) a část B (zemědělské, východní regiony). Také o tom se zmiňuje Katarzyna Surmiak-Domańska v rozhovoru, jež najdete na str. 22 tohoto čísla: „Nejtěžší je mluvit s nejbližšími lidmi. I pro mě bylo jednodušší mluvit s americkými nacionalisty než jít za těmi polskými.“

Druhý rozhovor, s Wojciechem Góreckým (viz str. 26), otevírá téma, zda si reportéři mohou dovolit v zájmu vyšší literární kvality své knihy ohýbat některá fakta. Tato diskuse se vedla i v případě díla Ryszarda Kapuścińskiego, který byl jedním z otců-zakladatelů takzvané polské školy

Foceno v litevském Vilniusu, kdysi polském Wilně. S identitou je to zde zkrátka složitější.

Foto: Tomáš Fošum

reportáže. Spor o Kapuścińského se rozhořel naplno po publikaci biografické knihy Artura Domosławského *Kapuściński non-fiction* v roce 2010. Autor zde mimo jiné poukazuje na reportérovo volné zacházení s fakty, která upravoval tak, aby dosáhl většího dramatického účinku, přičemž přibarvování skutečnosti se Kapuściński dopustil i ve své autobiografii.

Diskuse o otci-zakladateli mezi polskými reportéry stále pokračuje a proměnila se i v obecnější spor o způsob reportéřské práce – příživily ji totiž podobné lapy mladších reportérů. Góreckého argumenty se pokoušejí stanout mezi dvěma rozvášněnými tábory, z nichž jeden mluví o „škole lži“, zatímco druhý vyčítá kritikům, že závidí talentovaným reportérům jejich nadání a snaží se je nachytat na drobných klopýtnutích. Reportáž je tedy předmětem

společenské, mediální i literární debaty. Nedávno dokonce reportážní kniha vyhrála nejprestižnější polskou literární cenu Nike.

Vrátíme-li se k úvodní otázce, co spojuje novelu Josepha Conrada *Srdce temnoty* a současné reportážní texty, můžeme říci, že je to kromě zmíněného metaforického setkání s Jiným také vnitřní paradox vlastní každému autentickému textu: mnohovrstevnatou skutečnost okolního světa vnímáme omezenou perspektivou lidského jedince a pokoušíme se ji zachytit – řečeno s Aleksandrem Fiutem – nedokonalými slovy. Dobrým reportérům, stejně jako dobrým spisovatelům, přičtíme k dobru jejich odvahu se vůbec na cestu do cizího i vlastního „srdce temnoty“ vydat.

Lucie Zakopalová

Rozdělené světy – rozdělení lidí

Polský institut v Praze uspořádal u příležitosti Roku Josepha Conrada soutěž o nejlepší studentskou esej týkající se spisovatelovy slavné novely *Srdce temnoty*. Jeden z oceněných textů se souhlasem autorky otiskujeme.

Klasik dobrodružné prózy Joseph Conrad (1857–1924) se ve své novele *Srdce temnoty* (1899) nepouští jen do hloubi černého kontinentu, ale zároveň také do nejčernějších komnat duše bílého člověka. To, co je v nich skryto a co Conrad mistrně poodhaluje, může totiž poměrně zásadně otrádit mnohými idejemi, v něž člověk euroame-

lizovaností roste množství jeho potřeb a mění se žebříček hodnot. Tyto požadavky nutí civilizovaného člověka naplnit život pohodlím, dobrými výsledky, blahobytem a zvětřit své jméno v paměti příštích generací. Vlivem této civilizační determinace jsme se dokonce naučili potlačovat i tak přirozenou vlastnost, jako je soucit, který

Rousseau přiznává zástupcům zvířecí říše – příkladem takového utlumení soucitu na nejnižší mez jsou války, otroctví, ale rovněž nechvalně známý exploatační kolonialismus, bažící po výtěžku ze získané půdy a využití místních obyvatel coby levné pracovní síly.

Míra soucitu a schopnost jej utlumovat či naopak plně projevovat se u každého jedince liší. Existují případy, kdy se člověk vzdal nejen soucitu s ostatními, ale v konečném důsledku jej neměl ani sám se sebou. Podle výpovědi Rolfa Sörmana, jednoho z přeživších potopení trajektu Estonia v roce 1994 (z 989 osob na palubě zemřelo 852), došlo během této námořní katastrofy k násilným krádežím. Nicméně nakradené šperky a jiné cennosti vedly pachatele k rychlejšímu potopení se na dno ledového Baltu, jelikož mezi přeživšími nebyl podle identifikace Sörmana nikdo z lidí, kteří jej okradli. Tento pří-

pad je velmi výstižným ukazatelem toho, jak absence soucitu dokáže dnešnímu člověku zatemnit nejen srdce, ale i mysl a racionální úsudek.

Pokračování na str. 18

Vzpomínky na Afriku.

Foto: Pixabay/Numbercfotomons

rické civilizace věří a které odvážně proklamuje sám před sebou i před světem. Probudilo snad územní přerozdělování si světa v podobě kolonialismu v lidech to špatné, nebo pouze prohloubilo predispozice pro zlo, jež jsou nám vrozené?

Pokračování ze str. 17

Pokušení civilizovaného člověka

„Pouhým uplatněním vůle můžeme získat prakticky neomezenou moc k prosazování dobra,“ napsal ve své zprávě obchodní agent Kurtz, významná postava *Srdce temnoty*, s jehož charakterovými rysy a hodnotami se čtenář seznámí především prostřednictvím vyprávění ostatních postav. Tento úspěšný obchodník se slonovinou zastihuje i samotného vypravěče, kapitána Charlese Marlowa, jakési Conradovo alter ego (setkáme se s ním například i ve slavném románu *Lord Jim*). Kurtz, pekelný i inspirující polobůh, k jehož záchraně se ubírá celá výprava a jenž je lidmi opovrhován i obdivován, představuje určitý archetyp uzurpátora, ale zároveň v jistém smyslu i posla pokro-

lanosti a pokroku – a vzdělanost v rukou člověka, který ji využívá k získání moci, může napáchat stejné škody jako nevzdělanost sama. Vzpomeňme jen na velekněze Herhora z románu *Faraon* polského realisty Bolesława Pruse. Starověký manipulátor Herhor využil západu slunce k tomu, aby nevolníci uvěřili tomu, že jej vyslyšel bůh Osiris. Zde se jedná o beletristický příklad, avšak vezmeme-li v potaz některé polské reportážní texty, zjistíme, jak opojná může být moc a že je mnohem těžší vyrovnávat se s její ztrátou, než ji získat.

Jeden z předních polských reportérů Ryszard Kapuściński, jehož vášně se staly reflexe rozpadů a změn režimů, ukazuje v knize *Na dvoře krále králů* (Cesarz, 1978) konec vlády Haile Selassieho I., etiopského císaře a chorobného autokrata, který se úzkostlivě bál puče a svržení. Nako-

nec mu však ani polštáře, jež mu jeho věrní nosiči podkládali pod nohy kvůli nízkému vzrůstu, nepomohly, aby mu chudoba vlastního lidu nepodlomila kolena. Příklad Etiopie je důležitý, protože právě tento stát ustál v 19. století takzvanou rvačku o Afriku, a jeho geopolitický vývoj tak může sloužit k částečnému porovnání se zeměmi, jež na rozdíl od něj plně prošly kolonizačním procesem.

Mnozí historikové však kolonialismu přičítají i řadu pozitivních prvků, především pak zmiňují schopnost kolonizátorů udržet v daných oblastech řád a mír, zároveň ale také pronikání osvěty, eliminaci chudoby a další výtěžky západní civilizace. Jako emblematický příklad lze uvést státy, jako jsou Kanada či USA, které de facto vznikly díky evropskému ko-

Etiopský císař Haile Selassie.

Foto: Wikimedia Commons

ku. Mezi divochy se však za božskou bytost vydává nikoliv z čistých pohnutek, ale převážně z ryze zistných důvodů. Ewa M. Thompsonová ve své eseji *Je Polsko postkoloniální zem?* cituje známého postkoloniálního teoretika Edwarda W. Saida, který pro tento modus chování užívá termínu orientalismus. Rozumí jím vnučování identity podmaněnému národu a produkci účelových teorií vytvářejících „obraz primitivního domorodce, který by se měl od svých přemožitelů naučit, jak se stát civilizovaným člověkem“. Je tedy vhodné, či nevhodné snažit se přetransformovat mentalitu národů třetího světa podle koncepce našeho pojetí civilizovanosti?

Největším úskalím takového přístupu může být to, že lidské pohnutky podléhají změnám a člověk s dobrými úmysly může pod vlivem vidiny bohatství brzy od svých prvotních přesvědčení upustit. Materiální svody však nejsou jediným pokušením. Tím pravděpodobně nebezpečnějším je moc – a tu lze získat v necivilizovaných kmenech poměrně snadno. Koneckonců něco podobného se mohlo přihodit i našemu „hrdinovi“ Kurtzovi...

Lidé jsou kromě kultury rozdělováni také mírou vzdě-

lonialismu (tedy ideji vnímané většinou v negativních konotacích) a jež se dnes řadí mezi nejsilnější hráče na světovém politickém, ekonomickém i mocenském poli. Na druhou stranu onen zmíněný řád často připomínal spíše jakousi pomyslnou poklici více či méně úspěšně zadržující tlak příslušných etnik. Za takový vroucí hrnec lze kupříkladu považovat kolonii Ruanda-Urundi (dnes státy Rwanda a Burundi), která spadala pod německé a později belgické koloniální vedení. Jak Němci, tak Belgičané otevřeně stranili menšinovému etniku Tutsiů. Po odchodu kolonizátorů do té doby pracovně i vzdělanostně znevýhodnění Hutuové začali přebírat otěže vlády. Vzájemná nevráživost vyústila v roce 1994 ve strašlivou genocidu, které padlo za oběť kolem milionu Tutsiů a umírněných Hutuů.

Kdo je tady k politování?

Jedním ze základních problémů kolonialismu byla skoro vždy neschopnost obou stran vzájemně si porozumět. Jakkoli se to může zdát paradoxní, podstata postkolonialismu možná tkví v tom samém. Vypovídá o tom událost,

kteřá se odehrála v Ghaně v 60. letech, tedy již po odchodu Britů, kdy ČSSR tomuto západoafrickému státu darovala desítky traktorů k obdělávání půdy. Dar se však příliš neujal: jakmile došla nafta, byly stroje ponechány vlastnímu osudu. V několika případech pak byly rozebrány na součástky a z kol byla například vytvořena improvizovaná sedačka. Překlenout kulturní propast není bezesporu snadné – stereotypní obraz křováka pochutnávajícího si na lidském mase z našich hlav možná nikdy nevyzmizí. Conradův kapitán Marlow vypráví příběh, ve kterém jsou oni „divoši“ vnímáni jako nebezpeční nepřátelé číhající na bělochy s kopími. Kurtz o nich říká, že by bylo nejlepší je „vyhladit“, a zároveň je nazývá primitivními bytostmi, u kterých je jednodušší získat si respekt mocí, tedy hraním si na boha a výstražným napichováním hlav na kůly, než je naučit stát se rovnocennými partnery. Nicméně při pohledu na bílého člověka na parníku se těmto lidem podle slov kapitána Marlowa překvapivě nezračil v očích hrozivý pohled či brutalita, ale naopak jakási lítost. Možná jsme to tedy, vrátíme-li se k Rousseauovi, nakonec my, kdo je k politování, a ne oni.

Než se z mladého Poláka šlechtického původu Józefa Teodora Konrada Korzeniowského stal Joseph Conrad, spisovatel světového významu, uplynulo mnoho vody a Conrad tuto vodu dokázal doslova i obrazně využít. Své námořní zkušenosti totiž plně zúročil ve své literární tvorbě. Hned po odchodu z Polska do Francie to sedmnáctiletého Conrada lákalo ke kormidlu. Plavil se do Karibiku, kolem Jižní Ameriky, služba pod britskou vlajkou jej dále zavedla do australských vod a později do Singapuru, avšak to vše na nižších lodnických pozicích. Hodnost kapitána získal v roce 1886 a po plavbách k australským a asijským břehům se v roce 1890 Conradovi naskytla příležitost plavit se po řece Kongo do dnešní provincie Kátanga. Africké dobrodružství však bylo zakaleno výrazně vykořisťujícím cílem expedice, nabubřelými a po uznání toužícími jednotlivci, kteří se pravděpodobně stali Conradovi předlohou pro *Srdce temnoty*, a především tropickými nemocemi, jež tohoto mořského vlka zmohly a poznamenaly jeho další život. V roce 1894 se Conrad usadil v Londýně a naplno se začal věnovat psaní. Conradovo tak trochu nedobrovolné rozloučení se s mořskými perlami ovšem pomohlo stvořit perly světové literatury.

Joseph Conrad poznal svět nejen geograficky, ale soudě dle jeho textů také kulturologicky. Nabízí se tedy otázka, zdali Conrad, jehož domov byl častěji na vodě než na souši, rozlišoval, která z kultur je mu bližší či zda má setrvání nějaké z nich větší cenu než přežití druhé. Ať už

si to chceme připustit nebo ne, geografie je významným činitelem, který nás rozděluje. Přemýšlet v intencích, že podle vzdálenosti na mapě můžeme měřit hodnotu lidského života, je však více než znepokojující. Pro většinu evropské společnosti tak bude pravděpodobně smrt sta dětí v Mosulu znamenat méně než smrt jednoho dítěte v Paříži. Když nigerijská teroristická skupina Boko Haram unese dvě stě nezletilých školáček, tato informace se do mnoha médií často ani nedostane. Když se ale pohřešuje dítě v některé z evropských zemí, média mu věnují daleko větší prostor. Snad je to zapříčiněno onou vzdáleností, snad neznalostí tamních poměrů, menším zájmem médií, ale možná také citovou plochostí naší civilizace vůči bezpráví a násilí páchanému na civilizaci jiné. Snad pohrobek koloniálních časů...

Joseph Conrad

Foto Wikipedia

Stíny ve střední Evropě

Pro to, abychom tuto neschopnost vcítit se do druhého/slabšího dokázali definovat, stačí zůstat v rámci střední Evropy. Na základě zhuštěných výkladů historie jednotlivých národů obývajících tento prostor si nezávislý pozorovatel po chvíli nutně položí otázku, proč nám, tedy Čechům, Polákům, Slovákům či Maďarům, chybí někdy i minimální schopnost historické sebe-reflexe, tj. umění přijmout fakt, že jsme také my párkrát byli těmi, co drží bič, a ne jen bičovanými. Konkrétně 20. století s sebou přineslo hned dva zruďné režimy, jež měly na svědomí ztrátu lidské důstojnosti i životů – ti, co měli ve znaku svastiku, dělili lidi na základě rasy, ti, co chtěli svět spasit srpem a kladivem, sice propagovali „rovnost“, ve skutečnosti ale zapříčinili morální i hospodářskou zkázu. A jakkoliv mají výše jmenované národy ve své novodobé historiografii tendenci stavět samy sebe do role obětí, ať už Berlína, Moskvy či vlastních sousedů, nesporným faktem zůstává, že ani nacismus, ani komunismus (tedy ve své podstatě navýsost kolonialistické režimy) by nenabýly tak otřesných rozměrů, pokud by právě v našich řadách nezískaly tisíce horlivých podporovatelů či nezastrašily příslušníky mlčící šedé zóny.

Jakýmsi lakmusovým papírkem, na němž lze velmi dobře vidět i ty nejjemnější nuance našich „historických pochybení“, je národnostní politika. Většina evropských států není národnostně homogenních, což lze právem považovat za veskrze pozitivní element, jenž nám pomáhá zachovávat si imunitu vůči xenofobním náladám. Těmto menšinám je ale zapotřebí naslouchat a pokusit se porozumět jejich vnímání světa. Právě pochopení menšiny

Jakýmsi lakmusovým papírkem, na němž lze velmi dobře vidět i ty nejjemnější nuance našich „historických pochybení“, je národnostní politika. Většina evropských států není národnostně homogenních, což lze právem považovat za veskrze pozitivní element, jenž nám pomáhá zachovávat si imunitu vůči xenofobním náladám. Těmto menšinám je ale zapotřebí naslouchat a pokusit se porozumět jejich vnímání světa. Právě pochopení menšiny

Pokračování na str. 20

Pokračování ze str. 19

totiž skoro vždy představuje klíč k jejímu respektování. „Poznání je nakonec vždy založeno na uznání,“ napsal vlivný filozof 20. století Ludwig Wittgenstein, jenž byl paradoxně spolužákem Adolfa Hitlera. Sečteme-li všechny případy, kdy se státy střední Evropy dopustily na svých menšinách krivdy, vyjde nám z toho poměrně hustě popsaný seznam. Třeba Maďarsko si nese svůj nevyjasněný vztah k menšinám již od 30. let 19. století a zejména pak od revoluce 1848, kterou z velké části prohrálo kvůli své ignoraci požadavků menšin žijících na území Uher. Ty se následně raději přiklonily k Vídni.

Je nepochybné, že meziválečné Československo představovalo v rámci střední Evropy nejsilnější baštu demokracie. I přes tolik proklamované výhody tehdejšího právního řádu a humanitní ideály jsme však soustavně a cíleně diskriminovali či přinejmenším ignorovali ty, kteří se nehlásili k československé národnosti – sudetské Němce, Maďary na Slovensku či Poláky na Těšínsku. Neblahé důsledky tohoto pochybení lze snad nejlépe demonstrovat na případě sudetských Němců. Nebyl to totiž jen vyhrocený nacionalismus, kvůli kterému se ve volbách roku 1935 většina pohraničí přiklonila k Henleinově Sudetoněmecké straně, ale rovněž permanentní přehlížení sociálních, hospodářských i politických potřeb tohoto etnika ze strany Prahy. Činy našich západních sousedů za druhé světové války jsou samozřejmě neobhajitelné a dodnes na tento národ vrhají stín, jenže na rozdíl od nás lze u většiny Němců zaznamenat mnohem vyvinutější schopnost sebereflexe. Nám ani onen neutuchající despekt vůči Němcům nezabránil po druhé světové válce v tom, abychom se nešťítily spát v jejich dušních a vařit si cikorku na ještě teplých plotnách opuštěných stavení.

V rámci objektivit je však zapotřebí dodat, že se v našich dějinách objevila menšina, která na soužití s námi vzpomíná ráda – Rusíni. Podkarpatská Rus připadla v průběhu 20. století hned několika státům (mnohým se jistě vybaví vtip o babičce z Chustu, která přijde na pasové oddělení a úředník se diví tomu, jak je možné, že žila v pěti různých státech, ačkoli nikdy nevytáhla paty z rodného města). Na žádný z nich však Rusíni nevzpomínají s takovou nostalgií a sympatiemi jako právě na Československo, což jenom dokazuje fakt, že i hodnocení menšinové politiky jakékoli země může být relativní, setká-li se ona menšina v rámci jiného státního útvaru s ještě horším zacházením...

Nabízí se otázka, zdali nyní prožíváme ve střední Evropě nějaké postkoloniální období, a jestli ano, jak se projevuje? Z výše zmíněné eseje Ewy M. Thompsonové vyplývá, že v případě Polska tomu tak je. Z oněch čtyř středoevropských států si totiž právě Polsko zřejmě nejmarkantněji prošlo obdobím, které za kolonialismus v pravém slova smyslu považovat můžeme: od roku 1795 do začátku druhé Polské republiky v roce 1918 byla země rozkouskována mezi tři mocnosti, které sem kromě vztyčování hraničních kamenů začaly aplikovat i svoji kulturu, jazyk, administrativu a náboženství. Léta záborů a nepodařená povstání se podle Thompsonové promítla nejen do literatury, ale i do slabého ná-

rodního sebevědomí, které se mimo jiné projevuje v permanentním hledání pomoci u některých západních mocností. Jako příklad uvádí snahu strany Právo a spravedlnost (PiS) z roku 2006 lustrvat úředníky a novináře s cílem dokázat jejich spolupráci s komunistickými složkami. Tehdy polští intelektuálové vyjadřovali své rozhořčení na stránkách významných západních periodik, jako jsou *Le Monde*, nebo *New York Times*. Thompsonová tento krok vnímá jako neschopnost polských liberálních elit spoléhat se na vlastní síly a rezignovaného přenechání svého osudu do rukou Západu s vírou, že jen tímto způsobem je možné vládu donutit k ústupkům.

Otázkou zůstává, zdali je toto tvrzení spravedlivé. Poláci jsou známí svou nechutí k režimům poškozujícím demokracii, ať už ze strany krajní levice (koneckonců sám Stalin říkával, že chtít zavést komunismus v Polsku je jako chtít osedlat krávu), či zprava, což můžeme vidět v současné době. Hledání opory u Západu také nemusí nutně znamenat nedostatek vlastních sil ke změně režimu, ale může plynout z pocitu, že Západ umí s demokracií prostě lépe zacházet. Jenže – jsou to právě západní mocnosti, kdo toto zřízení, tj. demokracii, svou koloniální politikou celá staletí porušoval...

Kolonialismus v každém z nás

Poselství Conradova *Srdce temnoty* si lze vyložit mnoha způsoby, o čemž koneckonců svědčí množství často vzájemně si odporujících interpretací tohoto díla. Kromě samotné dějové linie a zjevného morálního podtextu ční z textu také symbolická rovina. Výrazný je kupříkladu motiv smrti, ať už v podobě dvou žen pletoucích hřejivou houni na rakev, které jako by střežily cestu do samotného podsvětí, z něhož je návrat dopřán pouze hrstce vyvolených, nebo v podobě smrti krutého Kurtze, na jehož tváři se při posledních slovech „Ta hrůza, ta hrůza!“ zračí zbabělý děs. Možná si uvědomil hrůzy svého jednání, hrůzy dělení člověka na základě jím stanovených pravidel, hrůzy kolonialismu, anebo se jednoduše jen bál neznámé smrti, tak jako se báli „divoši“ jeho, neznámého bělocha. Snad právě ono zachycení smrti znamenalo v Conradově pojetí také nezvratný konec koloniálních říší.

Za těmito symboly se však může skrývat ještě jeden výklad. Zvolil-li si autor jako hlavní téma kolonialismus, nemusel uvažovat pouze v intencích tehdejšího mocenského rozdělení světa, ale v rovině didaktického apelu – jeho primárním záměrem mohlo být zacílení na svědomí jednotlivce-čtenáře a snaha přimět jej k zamyšlení nad sebou samým a svými činy. Symptomy kolonialismu, tedy touhu ovládat a uzurpovat druhé, lze totiž občas vyzorovat prakticky u všech jedinců. Nosíme ho v sobě, projevuje se však jinými způsoby a na jiných skupinách, ať už jde o ženy, sexuální menšiny, fyzicky slabé jedince nebo staré lidi. Záleží tak na každém z nás, do jaké míry tento vrozený „individuální kolonialismus“ dokážeme potlačit. Jak však vyplývá z mnohovrstevnatého *Srdce temnoty*, plně zahubit jej zřejmě nelze. Zůstává ale pouze na čtenáři, co si z oněch kalných vod řeky Kongo vyloví pro sebe.

Táňa Matelová

Kde bubáci dávají dobrou noc

Jih Spojených států neměl už od dob americké občanské války nejlepší pověst. Pokrokový Sever jej vnímal jako zaostalý kraj plný konzervativních a nepřátelských lidí, literatura a film ho vykreslovaly jako temné a groteskní místo plné podivínů a buranů. A navíc tam strašili bubáci v kápích – členové Ku-klux-klanu.

Slovenské nakladatelství Absynt se před nedávnem s vervou vrhlo i na český trh a během letošního podzimu přineslo hned několik překladů ceněných polských literárních reportáží. Jednou z nich je i kniha *Ku-klux-klan. Tady bydlí láska* Katarzyny Surmiak-Domańskiej, která po svém vydání v roce 2015 posbírala nominace na všechny nejdůležitější literární ceny, jež může dílo tohoto žánru v Polsku získat.

Autorka spojená s reportérskou líhní deníku *Gazeta Wyborcza* se v knize vydává do arkansaského městečka Harrison na sjezd členů místní bělošské rasistické organizace, která se hlásí k zavedené značce Ku-klux-

sjezdu. Tyto poznatky z terénu prokládá kapitoly, v nichž chronologicky mapuje vznik a vývoj Ku-klux-klanu od roku 1866 až do dnešní doby. A je to exkurz v mnohém překvapivý.

Leckteré polské i české čtenáře bezpochyby zaskočí již samotný fakt, že Ku-klux-klan dodnes existuje. A co víc, ve skutečnosti vlastně nikdy nezankl, jen jako ponorná řeka mizel z dohledu a znovu se objevoval v závislosti na tom, jak mu byla doba právě nakloněna. Neméně překvapivé (a zároveň děsivé) je i to, že původně vznikl pro pobavení skupinky přátel – šesti bývalých konfedačních důstojníků, kteří si z nudy vymysleli tajné bratrstvo s nesrozumitelnými a trochu ponižujícími přijímacími rituály. Další působení klanu v 19. i 20. století už mělo jednoznačně blíže k hrůze než ke klukovině: autorka popisuje četné lynče, rasový útisk a vraždy, jichž se členové KKK dopustili. Neopomíná ani přílišnou toleranci, s níž tyto zločiny častokrát vyšetřovaly státní orgány, v nichž měla organizace mnoho sympatizantů. Zároveň se vyvíjela i struktura a způsob fungování klanu, jenž se postupně proměnil v lobbistickou organizaci a nefalšovanou korporaci.

Neméně zajímavá je však i soudobá rovina knihy. Na počátku autorčiny cesty na jih USA stál e-mail určený hlavním organizátorům akce: „Nepřemýšlím o tom, že bych do vaší strany vstoupila, nejsem rasistka, ale pozorně sleduji nárůst rasového povědomí i nacionalistických proudů ve světě, mou zemi nevyjímaje. Chci poznat váš úhel pohledu a vaše argumenty.“ Surmiak-Domańska ke zpovídáním členům klanu skutečně přistupuje s mimořádnou empatií a otevřeností. Na jedné straně se nesnaží získat jejich náklonnost předstíráním, že jejich světonázor jakkoli sdílí, na druhou stranu s nimi i o nich hovoří s respektem, který je tím překvapivější, že se mnohdy skutečně jedná o poněkud pitoreskní postavky. Jedním z vedlejších, ale v pozadí trvale přítomných motivů celé knihy je ostatně to, že pobyt Středoevropanky na americkém Jihu představuje setkání s odlišnou kulturou; na povrch ho autorka však nechává vystoupit jen ojediněle, jako například v až komické scéně popisující specifika nakupování v místním Wallmartu.

Od léta 2014, kdy autorka Arkansas navštívila, se její reportáž v důsledku světového dění stala snad ještě aktuálnější než v době svého vzniku. Přestože je dnešní Ku-klux-klan organizací relativně málo početnou a obecně neakceptovanou, poznatky o něm mají mnohem širší platnost. Nelze je tedy přehlížet jako cizí problém vzdálený tisíce kilometrů od nás. Ke KKK se hlásí lidé, kteří se necítí být součástí všeobecného rozvoje, kteří zažívají strach z neznámého, ekonomickou nejistotu a pocit, že se jejich názor na politické úrovni přehlíží a jejich práva nejsou zajištěna. Ačkoli má takzvaný Biblický pás táhnoucí se od

-klanu. Delší pobyt na místě jí umožňuje navázat s jejími jednotlivými protagonisty hlubší kontakt, v klidu je vyzpovídat a zasadit jejich výpovědi a osobnosti do širšího kontextu daného pozorováním interakcí a průběhu

Pokračování na str. 22

Pokračování ze str. 21

Floridy až do Virginie specifické charakteristiky vyplývající z historických okolností, není příliš těžké od nich abstrahovat – nejen Spojené státy mají svou rozzlobenou „horší polovinu“. A vzhledem k tomu, že – jak ukazují výsledky nedávných voleb i u nás – se hlasy této části společnosti ozývají stále silněji, zbytek by se měl snažit jejich postoji porozumět. Mimořádně inspirativní může být především otevřený, nekonfrontační přístup Katarzyny Surmiak-Domańskiej, který jí umožňuje vést (téměř) se všemi mluvčími dialog.

V samotném Harrisonu nicméně na dialog příliš nesázejí. Na počátku 20. století odsud bílí rasisté vyhnali prakticky všechny obyvatele tmavé pleti. V zavádění puritánských pořádků byli tak úspěšní, že tím paradoxně atraktivitu zdejšího Ku-klux-klanu snížili. Strach z neznámého, který lidi do organizace vhání, v důsledku nepřítomnosti „neznámého“ zeslábl. Dnes je tomu pochopitelně jinak,

svět je globalizovaný a vzdálenosti menší. A tak se obyvatelé městečka cítí částečně jako v pevnosti, kterou je třeba pečlivě chránit před nebezpečími panujícími „tam venku“. A Harrison není jediný: autorka uvádí, že v USA existuje více než dvacet organizací, které se ke Ku-klux-klanu hlásí. Většina z nich působí legálně a svou ideologii prezentuje v pozitivním obalu – jako pro-bílou a pro-křesťanskou.

Ku-klux-klan může působit jako marginální, poněkud groteskní organizace. Po událostech, jako byly střety v Charlottesville v srpnu letošního roku, však jasně vidíme, že působnost pravicových hnutí v Americe není namístě bagatelizovat. A to i přesto, že jsou bubáci v kápích jen maličko strašidelní a nejčastěji docela dost směšní.

Anna Plasová

Katarzyna Surmiak-Domańska: *Ku-klux-klan. Tady bydlí láska*, přeložila Jarmila Horáková, Absynt 2017

Zajímá mě perspektiva trýznitele

Dozvěděla jsem se, že Ježíš byl rasista, říká polská reportérka Katarzyna Surmiak-Domańska, která nedávno představila v Praze český překlad své knihy *Ku-klux-klan. Tady bydlí láska*, v níž se zabývá historií a současností jedné z nejobávanějších rasistických organizací na světě.

■ Ve svých reportážích jste se dříve zaměřovala především na domácí témata, kdy a proč se objevil nápad psát o Ku-klux-klanu?

Vždycky jsem chtěla napsat knihu o Spojených státech, které mě fascinují. Existují tam stejné problémy jako v Evropě, ale všechno je tam jakoby výraznější, v rozměru XXL. Lépe zde vidíme detaily těchto problémů. Nejvíce mě díky své jinakosti a exotice přitahoval takzvaný Biblický pás zahrnující jižní státy Arkansas, Texas, Mississippi, Kansas a další, v nichž významnou roli ve veřejném životě hraje náboženství, především protestantismus. A proč vznikla kniha věnovaná organizaci, jejíž podstatou je násilí a nenávisť? Jako reportérku mě zajímá perspektiva trýznitele. Reportéři se obvykle setkávají s oběťmi. Lidé, kteří jim vyprávějí a sdělují své zážitky, totiž o sobě většinou hovoří jako o obětech, ať už je to pravda, nebo ne. A kde jsou tedy všichni ti „zlí“ lidé, když je ve světě tolik zla? Pocházejí z jiné planety? Nikdo nechce být vinný, to je podstata lidské duše. Vždycky si naše špatné činy nějak

zdůvodníme, omluvíme. Když se mluví o gestapu či tajné polici, klademe si otázku, zda bychom vydrželi výslech, nezradili. Málokdy se ovšem ptáme, zda bychom dokázali nemučit, nevyslýchat. A přece takových lidí, kteří malými činy podporují zlo, je velmi mnoho. Potenciál zla dříve v každém z nás, nepřichází zvenčí a nemizí. A Ku-klux-klan je pro zkoumání zla v nás opravdu ideální materiál.

■ Když na někoho rovnou nahlížíte jako na trýznitele, neodsoudíte ho tak již předem?

Reportér by si určitě neměl hrát na soudce. Vždy je nutná empatie a snaha pochopit – nikoli však omluvit – něčí špatné jednání. Už jen proto, abychom se mu sami dokázali vyhnout. Mezi reportérem a respondentem vzniká zvláštní pouto založené na důvěře. Mým záměrem nikdy není odsoudit konkrétního člověka, který mi vypráví svůj příběh. Pokouším se mu klást otázky, na něž sama neznám odpovědi a chtěla bych je znát. Když píšu reportáž, nemám na začátku připravené teze, které musím

jen podepřít výpovědmi skutečných lidí. Na začátku netuším, co bude na konci, k čemu dospěji. Snažím se hrát otevřenou hru se svými respondenty i čtenáři. Když jsem psala Thomasi Robbovi, který je hlavou jedné z nejsilnějších odnoží současného Ku-klux-klanu, nic jsem nepředstírala. Otevřeně jsem přiznala, že jsem polská reportérka, která chce napsat knihu o jeho organizaci, a ráda bych se zúčastnila jejich sjezdu. Možná ocenili mou otevřenost, ale musím říct, že mi skutečně pomohli. Mohla jsem si vybírat respondenty sama a klást jim jakékoli otázky. Byli milí a srdeční, pohostinní. Ani já jsem k nim nepřistupovala s pohrdáním a neúctou, ač jsem s nimi většinou nesouhlasila.

■ Přesto se hlásí k organizaci, která v minulosti proslula zločineckým jednáním. Není v tom paradox?

Ku-klux-klan mě přitahoval jako organizace, která se sama charakterizuje jako křesťanská, a přitom vyzývá k násilí, hlásí se otevřeně ke svým dějinám, tedy i k lynčům a vraždám. Dnes nikdo ze členů klanu nikomu reálně neublíží. Ale nevíme, co přinese budoucnost. Ve Spojených státech, a nejen v nich, roste vlna nacionalismu i otevřeného rasismu, nenávisť vůči menšinám. V roce 2013, kdy jsem byla na místě, ještě nebyla tak výrazná jako dnes. Ale už

začínala. Nejvíce osamělá jsem se cítila, když se na sjezdu KKK mluvilo o druhé světové válce. Adolf Hitler je mezi členy klanu předmětem kultu. Thomas Robb například pouštěl video z Norimberského procesu, kde Rudolf Hess těsně před vyslechnutím rozsudku říká: „Sloužil jsem největšímu z Němců, ničeho nelituji, všechno bych udělal znovu. Víím, že až budu stát před Bohem, tak mě rozhřeší.“ A to samé si myslí členové klanu.

■ **Jak složité je v tomto případě zůstat neutrální? Neodsoudit, ale zároveň nepropagovat myšlenky klanu, když konkrétní lidé, s nimiž jste se setkala, byli přátelští?**

To je velmi těžká otázka. Určitá otevřenost klanu vůči mojí osobě nepochybně vycházela z přesvědčení, že budu jejich mluvčím v Evropě. Promýšlela jsem tedy velmi intenzivně strukturu knihy. Nejsou v ní jen výpovědi dnešních členů klanu, ale také historie organizace, konkrétní zločiny z různých období – i poměrně nedávných, ze šedesátých let. Pokusila jsem se pochopit, co si myslí současní příslušníci klanu, jaké jsou motivace jejich aktivní účasti v tomto společenství, jak si vysvětlují a zdůvodňují vlastní historii, ale zároveň jsem se snažila nikomu nevysmívat.

■ **Dostala jste nějaké konkrétní odpovědi?**

Zajímalo mě například to, jak je možné spojit křesťanskou víru a příkázání „Miluj bližního svého“ s šířením nenávisti k jiným lidem. Členové klanu říkají: „Ano, ale kdo je můj bližní? Černoch určitě ne.“ Dozvěděla jsem se také, že Ježíš Kristus byl rasista. Všechna příkázání platí jen pro moji skupinu, ne pro „cizí“. Tedy stále se opakující dělení na „my“ a „oni“, univerzální zdůvodnění násilí, které provází lidstvo po staletí. Křesťané a jinověrci, bílí a černí, civilizovaní lidé a barbari. Neustálá lidská snaha dělit, rozlišovat na lepší a horší. Zmiňovala jsem už zajímavý myšlenkový obrat, kdy se z trýznitelů a pachatelů stávají oběti. Členové klanu mluví o tom, že pronásledovanou a utiskovanou menšinou jsou dnes bílí, hovoří dokonce o genocidě bílého člověka. Proč se KKK dopouštěl násilí? „Víš, Katarzyno, byla to tak strašná

doba, že se jinak nedalo před černými ubránit.“ A co otrokářství? „Bílí lidé byli také otroci.“ A tady mě zastihli nepřipravenou, nevěděla jsem, že na začátku opravdu bílí lidé pracovali na plantážích. Černí otroci je ale

Katarzyna Surmiak-Domańska (1967) je polská reportérka a spisovatelka. Absolvovala romanistiku na Varšavské univerzitě. Od roku 1995 spolupracuje s deníkem *Gazeta Wyborcza*. Vydala řadu knih, ta poslední, *Ku Klux Klan: Tu mieszka miłość* (Czarne, 2015), vyšla letos v českém překladu, který nedávno autorka představila v pražské galerii DOX. Do Prahy přijela též na pozvání Polského institutu a časopisu *Demokratický střed*.

Foto: Jan Slavík

brzy nahradili, protože v tropických podmínkách amerického Jihu nebyli běloši schopni pracovat tak intenzivně. Otroci byli spojeni s Amerikou od počátku.

■ **Vrchol otrokářství ale přichází těsně před jeho koncem, po občanské válce v letech 1861-1865. Proč k tomu došlo?**

Mnoho historiků poukazuje na to, že důvodem byla především lidská chamtivost. Na začátku 19. století došlo k explozi teologické literatury oslavující nevolnictví. Shoduje se to s okamžikem, kdy byl vynalezen nástroj, který umožňoval efektivněji

česání bavlny. Najednou na ní bylo možné neuvěřitelně zbohatnout. Například Mississippi byla vždy jedním z nejhudších amerických států, a najednou se mohla stát ekonomickou velmocí. Majitelé plantáží hromadili peníze a museli si zdůvodnit to, že jsou dobří křesťané a vydělávají přitom na otrocké práci. A tehdy se objevila teorie, že Bůh chce, aby černí sloužili, protože jsou horší než bílí, a že otrokářství je způsobem jejich nápravy a zrušit ho znamená protivit se Boží vůli. Takto je to dáno, nejvýše stojí Bůh, pak bílý muž, pak bílá žena a pod nimi černý muž... Bibli lze interpretovat mnoha způsoby. Náboženství může sloužit ekonomickému vykořisťování, stejně jako bylo vzpruhou pro samotné otroky, kteří se později pokládali za vyvolený národ, stejně jako Židé.

■ **Není dnešní lpění Jihu na minulosti a snaha ji bránit vyjádřením určité potřeby zachovat si vlastní hrdost? Nemůže být i reakcí na jisté nadřazené chování Severu, který Biblický pás pokládá za horší, méně vzdělanou a zaostalou část Spojených států?**

Každý člověk potřebuje určitý základ svého sebevědomí, potřebují ho i společenství. A tím základem je i dědictví, odkaz minulosti. Samozřejmě že nikdo kromě členů klanu neřekne: Mým dědictvím je Ku-klux-klan. Ale identitu amerického Jihu tvoří odkaz občanské války a mýtus vojáku Konfederace. Sever samozřejmě není zdaleka tak nevinný, jak si myslíme. Pohrdání je druhou a stejně špatnou stranou mince rasismu. Nevede k dialogu, vzbuzuje v lidech nenávist, pocit ponížení a snahu bránit se. Proto často nesouhlasím s názory amerických intelektuálů, kteří se státům Biblického pásu vysmívají. Jedna věc je odsoudit nenávist a agresi, druhá morálně se vyvyšovat.

■ **Neobjevuje se podobná situace také v současném velmi polarizovaném Polsku? Nestrannému pozorovateli se zdá, že by obě strany potřebovaly především jedno – schopnost vcítit se do druhého člověka.**

Pokračování na str. 24

Pokračování ze str. 23

Nejtěžší je mluvit s nejbližšími lidmi. I pro mě bylo jednodušší mluvit s americkými nacionalisty než jít za těmi polskými. Lidé z mé „sociální bubliny“ by měli zkoušet pochopit současnou situaci, hovořit nejen s těmi, kteří sdílejí stejné názory. Nešťastné je, že Facebook často zastupuje noviny. Facebook je emotivní, fake news se po něm šíří mnohem jednodušeji, stejně jako nenávist. V rozhovoru s konkrétním člověkem je snazší najít styčné body. Lidé se bojí toho, co neznají – například uprchlíků. A politici toho často využívají a manipulují tímto strachem. Je zajímavé, že když vystupují jako profesionálka, reportérka, dokážu hovořit s každým. Přitahují mě lidé, kteří jsou odlišní – kulturně, životními zkušenostmi, extrémní situací, již

prožili. Jako soukromá osoba ale do-
kážu reagovat velmi emotivně.

■ Proč je Polsko po téměř třiceti letech demokracie tak rozdělené?

Transformace probíhala ostře a řada lidí nemá pocit, že by v „novém, svobodném“ Polsku, za které bojovali, bylo lépe. Uvědomuji si, že já jsem na transformaci vydělala. Zrovna jsem dostudovala romanistiku a uměla i trochu anglicky. Do Polska přijížděli investoři ze zahraničí a já jsem začala tlumočit. Dnes bych samozřejmě v této oblasti neměla šanci, bylo to neprofesionální a bez zkušeností. Ale tehdy se počítal každý, kdo uměl dobře alespoň jeden západní jazyk. Až později jsem se stala novinářkou. A znovu jsem měla štěstí, když se mi podařilo začít v okamžiku, kdy tištěná média ještě neprocházela tak tvrdou krizí. Mnoho jiných lidí se však

ocitlo bez práce, což platilo především pro starší generaci. Lidé mladší než já zase těžko po studiích hledali zaměstnání a masově odjížděli do zahraničí. Tento problém je nutné nějak řešit. Nejsem zastáncem programu 500+ (*podpora 500 zlotých pro každé druhé a další dítě, kterou zavedla současná polská vláda – pozn. red.*), přijde mi populistický. Měli bychom lidem dávat prut, a ne ryby, jak se říká. A tohle je rozdávání ryb, které motivuje ženy k rezignaci na kariéru, místo toho, aby jim usnadňovalo spojení mateřství a práce. Teď možná dostanou 500 zlotých, ale důchod mít nebudou. Na druhou stranu, předchozí vláda ignorovala potíže celých skupin obyvatelstva, a dnešní vývoj je důsledkem této strategie. Bojím se té vzrůstající nenávisti – doma i ve světě.

Lucie Zakopalová

Kde končí Evropa a začíná Asie

Svým způsobem se sešli v jedné knize o Kavkaze. Wojciech Górecki ji napsal a Barbora Gregorová a Michala Benešová ji přeložily do češtiny. Prvně jmenované při práci pomáhala skutečnost, že sama oblast, o které Górecki píše, dobře zná. Své dojmy z knihy sepsala pro *Demokratický střed*.

však většina z nás z hodin zeměpisu pamatuje, že nejvyšší horou Evropy není Elbrus, ale Mont Blanc, a tedy že hranice mezi Evropou a Asií vede podél pohoří Velkého Kavkazu a ono „Zakavkazsko“ se nachází již v Asii.

Ušanky versus elegantní obleky

„V dobách intenzivního dobývání vesmíru, kdy do něj Sovětský svaz každou chvíli vystřeloval novou raketu, Gogi potká Arama: ‚Jakpak to, že vy, Arméni, máte tak dobré vztahy s Rusy a ještě od vás nikdo nebyl ve vesmíru?‘ utahuje si z něj. ‚To si neumíte obstarat kosmonauty?‘

‚Nechceme,‘ odpoví mu Aram. ‚Kdyby tam letěl jeden jediný Armén, všichni ostatní Arméni by umřeli pýchou a Gruzínci závistí. Chceš snad, aby na našem Kavkaze zůstali sami Turci?!‘

Anekdota, kterou ve své reportážní knize *Přípitek předkům* (polsky *Toast za przodków*) cituje reportér, novinář, politický analytik a někdejší poradce na polském velvyslanectví v Baku Wojciech Górecki, velmi trefně vystihuje odvěkou revnivost mezi třemi státy Jižního Kavkazu. Gruzínci, Arméni a Ázerbájdžánci (neboli „Turci“, tedy jedni z mála „mohamedánů“ na tomto území) se prou prakticky o cokoli – o to, kdo má starší historii, kdo první pěstoval a vyráběl víno, kdo má delší a košatější přípitky, udatnější muže či krásnější ženy, kdo je nejpracovitější nebo naopak nejlínější, a v neposlední řadě i o to, který z těchto tří národů patří nejvíce do Evropy.

Průměrný Evropan si Kavkaz představí, pokud vůbec, jako horské pásmo kdesi daleko na východě za Bratislavou. Vzdělanější Evropan nejspíš zaznamenal čečenský, abcházský, osetinský či karabašský konflikt. Přesto si

Otázka „evropskosti“ či naopak „asijskosti“ se prolíná celým třistašedesátistránkovým textem, poskládaným z autorových deníků, osobních cestovatelských zážitků, historických skic, politicko-analytických úvah věnovaných válečným konfliktům, ale také z úryvků básní vybraných gruzínských a arménských autorů či citací polských cestovatelů 19. století. Gruzie totiž není u Poláků oblíbená pouze v několika posledních letech, kdy do ní díky nízkonákladovým leteckým společnostem létají za pár desítek zlotých, byť jen na prodloužené víkendy. Velké oblibě se u nich těšila již historicky – část Polska patřila do ruského záboru, Poláci jezdili do Gruzie pracovat a dodnes v ní v malých diasporách žijí. Ostatně, polsko-kavkazské vztahy udržovaly oba národy i opačným směrem – například na území Polska se již ve středověku usazovaly četné arménské diaspory.

Vraťme se však k evropskosti Jižního Kavkazu. Přihlédneme-li k náboženskému aspektu, Gruzie a Arménie jsou jedny z nejstarších křesťanských výsep na světě – křesťanství jako státní náboženství přijaly už v první polovině čtvrtého století. Z tohoto pohledu by tedy obě země jednoznačně patřily do Evropy. Arméni jsou velmi sociální a svůj život si nedokáží představit mimo komunitu. Je-li osud tomuto národu nepříal žít v klidu a míru na

jednom místě, v jednom státě, Arméni postupně utvářeli diasporu téměř po celém světě. A ti, kteří odešli do Evropy, se tím pádem také poevropštěli a dodnes patří ke kultuře Západu. Górecki uvádí učebnicový příklad z letištní příletové haly v Jerevanu, v níž snadno poznáte, kdo přiletěl ze které destinace. Cestující z Ruska na sobě mají ušanky a černé šustákové oblečení, táhnou za sebou neforemné čemodány a pohybují se značně chaoticky. Cestující, dejme tomu z Paříže, jsou ukázněni, navoněni, v oblecích, v rukou mají elegantní kufr. Rozdíl je markantní.

Pravoslavní Gruzínci jsou sice horalové a své údolí by neopustili za nic na světě (pokud tedy nejsou donuceni vnějšími okolnostmi, jako tomu bylo například u horských Svanů, které sovětské vedení po ohromné lavině ve vesničce Ušguli v 80. letech přestěhovalo do „prázdné“ stepi do místa zvaného Udabno, kousek od ázerbájdžánské hranice), avšak s prezidentskou vládou Michaila Saakašviliho se také značně „poevropštěli“ – bývalý prezident otevřel hranice zahraničním investorům a turistům, děti se ve školách začaly masově učit anglicky a „Miša“, jak mu místní lidově říkají, nechal po celé Gruzii rozvěsit vlajky Evropské unie. Přestože fungování země zůstalo v postsovětském (a tedy asijském) módu, naoko se z ní stala silně proevropská země usilující o členství v EU.

Někteří Gruzínci zastávají geografický názor, že hranice mezi Evropou a Asií vede po Suramském hřebeni, který se nachází přibližně v polovině Gruzie a ze severu na jih spojuje Velký a Malý Kavkaz. (Já osobně evropskost vnímám tak, že si muži neodplivují ve veřejných prostorách na zem a patriarchát není tak silný. Podle prvního aspektu by Jižní Kavkaz evropskou „normu“ splňoval, podle druhého se ještě kavkazské národy ma-

jí čemu přiučit, byť míra tradiční dělby mužských a ženských rolí je u horských národů, jako jsou Svanové nebo Tušetové, samozřejmě důležitější a markantnější než u lidí žijících ve městě.)

Nejlepší národy na světě

Jak již bylo naznačeno, oba výše zmiňované národy považují Ázerbájdžánce za „Tatary“, kteří automaticky patří do Asie, ale... Ale! Górecki vzpomíná na osobní zážitek z návštěvy v ázerbájdžánské rodině, která měla dva syny. Jeden absolvoval evropské vzdělání, druhý ruské. Jeden četl Huga, Zolu a prokleté básníky, druhý vyrostl na Dostojevském či Puškinovi. „V tu chvíli, kdy jsme zasedli ke stolu, jsem cítil, jako by ta hranice mezi Evropou a Asií procházela právě jeho středem,“ tvrdí. Evropskost a asijskost je tedy nejspíše ukryta přímo v lidech a teorií o tom, kudy vede hranice mezi Evropou a Asií, existuje možná tolik, co Kavkazanů a jejich osobních pravd.

Górecki jezdí na Kavkaz dvě dekády, tedy téměř polovinu svého života. A za tu dobu, stejně jako jiní lidé, kteří Kavkazu propadli, pochopil, že v tomto prostoru neexistuje jedna objektivní pravda. Pravda na Kavkaze je velmi tvárná a může se měnit podle oblasti, kde se právě nacházíte, podle momentální nálady toho, s nímž právě hovoříte, podle jeho osobních sympatií či zkušeností. Každý národ má svou pravdu a objektivní dějiny Kavkazu může podle Góreckého napsat pouze nezávislý pozorovatel zvenčí.

„Gruzínci si myslí, že jsou nejlepší na světě, a je to pro ně natolik samozřejmé, že o tom nemají potřebu mluvit. Arméni si také myslí, že jsou nejlepší na světě, protože však mají jisté pochybnosti, neustále to opakují, což rozčiluje jak Gruzínce, tak Ázerbájdžánce (převážně když hovoří o nejstarším národu na Kavkaze i na celé planetě). Ázerbájdžánce si myslí, že jsou horší než ti druzí (hodnotí se nekompromisně přísně), nikdy to však nevysloví nahlas. Naopak – budou vykřikovat, že nejlepší jsou právě oni.“

A jsme opět na začátku. Jakmile však mezi Kavkazany trochu proniknete, zjistíte, že ono vychloubání se a chvástání berou tak trochu jako sport (který není cizí například ani středoasijským národům). A když potom přijde na lámání chleba a jde do tuhého, pochopíte, že to s tím prvenstvím není až tak žhavé a že si jednotlivé národy jsou schopny a především ochotny pomoci. Pokud v danou chvíli nejsou tvrdošijně přesvědčeny o tom, že jejich národ je právě ten nejlepší.

Wojciech Górecki (vpravo) v Knihovně Václava Havla, kde na konci října diskutoval o Kavkazu s Ondřejem Dítěm.

Foto: Jana Plavec

Barbora Gregorová

Reportáž v době post-pravdy

S polským reportérem a historikem Wojciechem Góreckým o pravdě a smyšlenkách v reportážích a literatuře faktu.

■ **Působil jsi v mnoha redakcích? Ptal se tě někdy nějaký redaktor, jestli píšeš pravdu?**
Neptal.

■ **Nikdo nekontroloval fakta, která jsi popisoval? Nikdo se tě nevyptával na lidi, s nimiž jsi hovořil? Nikdo si neověřoval to, co řekli?**
Ne. Maximálně mi – když jsem začínal – radili, abych si ještě s někým promluvil, něco pevněji doložil, poohlédli se po dalších pramenech. Začínali jsme v jiné době. Začátkem 90. let byly některé věci nemyslitelné.

■ **Jaké? Polopravdy? Lži?**

Ano. Zdá se mi, že se to stávalo jen výjimečně. Obecně vzato v naší profesi vládli jiný étos. Psalo se jiným jazykem. Nikoho ani nenapadlo, aby reportáž vymýšlel někde u piva. Takové věci, jaké projdou dnes, tenkrát nikomu neprošly. Podle *Oxford Dictionaries* se slovem roku 2016 stal výraz post-pravda.

■ **Co tento pojem podle tebe znamená?**

Chápu jej jako radikálně subjektivní pravdu. Každá pravda je subjektivní, o tom není pochyb, avšak v reportáži přece jen usilujeme o to, abychom v souladu se svým svědomím líčili příběh pravdivě. Post-pravda je radikálním pohledem na skutečnost, pohledem, který prošel sítem politických názorů a osobních sympatií, které autor neskrývá, a zcela vědomě využívá takovýto narativ.

■ **Takže tvé texty nikdo neověřoval?**

Nesetkal jsem se s tím. Ty snad ano?

■ **Ne. Jedinou formou vnějšího ověření je autorizace. Rozhovory vždy nechávám autorizovat, samozřejmě pokud mi to někdo výslovně neodmítá. Dělam to pro sebe, ne pro toho, s kým jsem rozhovor vedl. Dělam to proto, abych se nedopustil omylu. Víam,**

že nejsem dokonalý, a mám obavy, že jsem něco přeslechl nebo nepochopil správně. Vraťme se však k reportážím. Jsou texty polských reportérů prostoupené fantazií, polopravdami a smyšlenkami?

V Polsku se literatura faktu těší nesmírné oblibě. Zdá se mi, že její úspěšnost se zakládá právě na autenticitě. Vždyť přece není nic zajímavějšího než pravda. A v současnosti lze všechno snadno ověřit. Stačí jen několik kliknutí. Kdyby tedy polští reportéři své příběhy hromadně falšovali a zkreslovali, zahraniční nakladatelé by je nechtěli vydávat a překladatelé tlumočit. Po vydání *Přípítku předkům* jsem se dozvídal, že lidé tu knihu pokládají mimo jiné za určitého turistického průvodce.

■ **To je pravda. Sám jsem to viděl v gruzínském městečku Signagi.**

Kdybych v ní lhal, lidé by upozorňovali na to, že na místě je všechno jinak. Snažil jsem se tu knihu napsat tak, aby to byla literatura, zároveň jsem si však všechno ověřoval. Nedomnívám se tedy, že by jiní polští reportéři nějak plošně lhali.

■ **Není tedy potřeba, abychom zaměštnávali lidi, jejichž úkolem je ověřovat fakta (fact checkers), jako je tomu v amerických médiích, kupříkladu v magazínu *The New Yorker*, kde ověřují dokonce i satirické kresby?**

V Polsku také ověřujeme fakta, ale pouze ve fázi redakčních prací na knize. Nakladatelství Czarne má poctivou redakci, která mi například opětovně ověřovala veškerá vlastní jména v knize včetně těch geografických.

■ **Jaký význam má to, že reportér Jacek Hugo-Bader ve své knize *Dlouhý film o lásce. Návrat na Broad Peak* popletl věk synů Macieje Berbeky (známý polský horolezec, jenž zemřel při sestupu**

z osmitisícovky Broad Peak v pohorí Karákóram. Jeho tělo nebylo nikdy nalezeno – pozn. red.)?

Vážně ho popletl?

■ **Tvrdí to publicistka Ludwika Włodková, která se zabývá střední Asií. V časopise *Krytyka Polityczna* a na Facebooku vytkla Jacku Hugo-Baderovi řadu polopravd a nepřesností. Hugo-Bader ovšem tvrdí, že „autor knižních reportáží může zabrousit do literatury“, tedy minout se s pravdou.**

Pro dramaturgii, pro příběh, jež Jacek Hugo-Bader líčí, není přesný věk dětí Macieje Berbeky nejspíš nijak zvlášť důležitý. Jestliže však reportéra při nějakém takovém prohrěšku přistihneme, přestáváme mu důvěřovat. Rodí se pochybnost, že při líčení jiných skutečností se možná také mýjí s pravdou. Je ovšem jisté, že čtenáři nesahají po výborně napsaných knihách Jacka Hugo-Badera kvůli cifrám a přesným statistickým údajům.

■ **Právě – není náhodou síla emocí a autentičnost prožitků podstatnější než drobná zkreslení? „Píšu krví, potem a slzami. Mé pero je prostoupeno čistými emocemi,“ zdůrazňuje Hugo-Bader.**

V reportáži by si však autor vymýšlet neměl. Záleží na tom.

■ **V reportáži – to jistě. Avšak *Dlouhý film o lásce. Návrat na Broad Peak* je literatura faktu.**

Nicméně čtenáři tu knihu chápou jako reportáž, neboť autor při jejím psaní neseděl u svého pracovního stolu ve Varšavě, ale vydal se společně s výpravou hledat tělesné pozůstatky dvou horolezců, kteří zahynuli při zimní expedici na Broad Peak. Podle definice Krzysztofa Kąkolewského, s níž se ztotožňuji, je literární reportáž hezky vyličeným příběhem, který není smyšlený, nýbrž založený na skutečnostech. Jestliže jeden z těchto dvou prvků definice v knize chybí, není to literární reportáž. Stává se, že novináři překračují hranice mezi žurnalistikou a literaturou. Uvědomme si, že tato hranice je tekutá

a má podobu nikoli jednoznačně vytyčené tenké linie, nýbrž širokého pásu, určitého nárazníkového pásma, šedé zóny mezi první a druhou zmíněnou oblastí. Ve skutečnosti si tuto hranici každý reportér určuje podle svého a svobodně si sám rozhodne, co už nesmí a co ještě ano. Existuje také něco jako „pravdivá smyšlenka“. Připustíme, že se nějaká událost odehrála v Lodži v ulici Tatrzańska, a nikoli Gdańska. Autorovi se však takovýto „figl“ hodí, protože jeho hrdina se například jmenuje Gdański nebo třeba emigroval do Izraele z varšavského Gdaňského nádraží. Zaměňuje tedy ulici, aby dosáhl lepší kompozice celku.

■ Může si autor takovéto záměny dovolit?

Na to jsou tři možné odpovědi. Podle první z nich jména měnit nesmíme, i kdyby to nijak neovlivnilo tok příběhu ani emoce. Druhá říká, že právě za takových podmínek je měnit smíme. A podle třetí z nich můžeme v knížce takové retušování provést, ale musíme o tom informovat čtenáře. Jako to učinil Wojciech Jagielski v knize *Noční pouťníci*, v níž z autentických životopisů vytvořil fiktivní postavy, a reflektoval to v úvodu knihy. S těmito třemi postoji se mů-

žeme u reportérů setkat. Neodsuzují toho, kdo přemístí reálnou událost z Tatrzańskiej ulice do ulice Gdańskiej, a to pod podmínkou, že se to klidně mohlo odehrát i tam, osobně se však takovýchto zásahů nedopouštím. Je ovšem nepochybné, že reportáž nelze vystavět na smyšlených událostech. Pak už to totiž nebude žádná reportáž, nýbrž „čistá“ literatura.

■ Hugo-Bader si toho tedy jako spisovatel může dovolit víc, nebo by se měl držet reportérských zásad?

Lidé mají právo číst Jacka Hugo-Badera jako reportéra, a ne jako „čistého“ literáta. *Bílá horečka* a *Kolymské deníky* vyšly v ediční řadě Reportáž nakladatelství Czarne. Neslyšel jsem, že by zpochybňoval, že píše reportáže, a zdůrazňoval, že tvoří beletrii par

Články v rubrice „Polská literární reportáž“ byly podpořeny v rámci projektů Česko-polského fóra z prostředků Ministerstva zahraničních věcí České republiky.

excellence. Zároveň však můžeme každého reportéra, jemuž vycházejí knihy, v určitém smyslu pokládat za spisovatele. Přirozeně ne každý spisovatel je zároveň reportérem, což zdůrazňuje například Andrzej Stasiuk, kterého vysloveně rozčiluje, zařadí-li jej někdo k autorům literatury faktu. Musíme mít na paměti, že reportáž pohlcuje prvky řady jiných žánrů. V reportáži mohou být básnické, odborné, esejistické nebo dialogické prvky. Je to nesmírně široký žánr.

■ Lže však reportér deníku *Gazeta Wyborcza* Jacek Hugo-Bader, nebo nelže?

Nevím, jestli lže, protože podmínkou lži je vědomá vůle uvést čtenáře v omyl. V případě nepřesností, na něž poukázala Ludwika Włodkowska, mohla být na vině obyčejná roztržitost, možná nějaká nedbalost – což by e přirozeně stávat nemělo –, nebo zkrátka to, že „obětoval přesná čísla rytmu vyprávění“.

Błażej Torański

Rozhovor pro Sdružení polských novinářů byl převzat se souhlasem autora, redakčně upraveno a kráceno.

Z polštiny přeložil Martin Veselka.

Vzít selský rozum do hrsti

„Ahoj, kulacká cérko!“ volal na mě kdysi přes celý sál bodrý strýček z Moravy. Moje rodina prožila na Kutnohorsku, Kolínsku a ve východních Čechách všechno, co dvacáté století hospodářům přichystalo. Pradědeček psal traktáty v Masarykově pracovní skupině pro otázky zemědělství, dědeček zatínal vztekle zuby, když mu komunisté odváděli koně, otec odešel ze zemědělského družstva po nepřátelském převzetí, na jehož konci stál Andrej Babiš – tehdy „jen“ velkopodnikatel, dnes i mocný politik.

Vzhledem k rodinným kořenům jsem byla hodně zvědavá na dokument *Selský rozum*. Ten byl inzerován jako film o obdělávání půdy a péči o zemi se zaměřením na Babišovu roli, což ale bylo zavádějící. Ve skutečnosti totiž natočili Zuzana Piussi a Vít Janeček film výhradně o Babišově podnikání v zemědělství a potravinářství a o jeho působení ve státní správě. Snímek tak koresponduje s knihou *Žlutý baron*, již o šéfovi hnutí ANO napsali Zuzana Vlasatá a Jakub Patočka, kteří ostatně ve filmu vystupují.

Nemohu říci, že by mne film vyloženě zklamal. Nabídl rozhovory s několika zajímavými osobnostmi z oboru.

Pěkně představil techniku nepřátelského převzetí nebo způsob, jak si velkopodnikatel obtáčí státní správu kolem malíčku. Snad nikomu se ještě nepovedlo tak pochopitelně vysvětlit smysl evropských zemědělských dotací a onu čertovinu, kterou s nimi Češi provádějí. Smyslem těchto dotací je totiž ochránit malé rodinné farmy a extenzivní hospodaření v krajině proti tisícihektarovým konkurentům ze zámoří a postsovětského prostoru. Jenže u nás na dotace dosáhnou také velké podniky, jež hospodaří intenzivním způsobem, tedy za použití značného množství chemických přípravků a za cenu vyčerpání půdy. V praxi to znamená, že malý zemědělec dostane oproti velkým konglomerátům mnohonásobně méně peněz za mnohonásobně větší práci a lepší výsledky v péči o krajinu.

Kromě výše nastíněných kladů ale snímek Zuzany Pius si a Víta Janečka trpí nevyužitým potenciálem. Divák v podstatě nemá šanci těžit z toho, že jde o časosběrný

Pokračování na str. 28

Pokračování ze str. 27

dokument. Film pěkně shrne, co už víme, jenže přidá jen málo nového a činí mu obtíže ponořit se do hloubky. Občas probleskne zajímavý motiv, například likvidace chovů dojníc, následně ale zapadne. Témat je až příliš, takže celek působí nesourodě. Ačkoliv ve filmu mluví experti a zemědělci, při tvorbě celkového konceptu chyběl autorům někdo, kdo by vypíchl náměty, ze kterých by se dalo vytěžit něco skutečně objevného. Třeba kdo může za to naše drahé máslo.

Alternativní scénář

Dokumentu také škodí, že mnoho lidí u nás nemá o zemědělství příliš povědomí. Marasmus, jež Babiš oboru připravil, by vynikl teprve na celkovém obraze sedláckého života. Zkusme si ho teď lehkou rukou načrtnout: Zemědělství bylo a je založeno na vzájemné spolupráci a důvěře (Snad jen v období po revoluci to neplatilo, protože bývalá JZD dělala novým sedlákům naschvály). Sedláci si vzájemně pomáhají půjčováním strojů, prací nebo odbytovými družstvy. Zemědělství je vcelku těžký chlebiček zmítaný rozmary přírody a plodinových burz. Podrazy se nepředpokládají. Možná i proto je toto prostředí vůči nim a černým úmyslům obecně tak málo imunní, o čemž svědčí i případ Bohumíra Rady z Agro Jevišovice, jehož příběh *Selský rozum* představuje.

Dalším formujícím prvkem je tok peněz v zemědělském podniku. Každý sedlák musí počítat s tím, že peněženku má střídavě prázdnou a naditou. Anglicky se tomu říká nepravidelný cashflow. Obvykle totiž potřebujete nakoupit osivo v době, kdy peníze z loňské sklizně už nejsou a z letošní ještě nedorazily. O platební morálce potravinářských firem se vám nezdá ani v tom nejhorším snu. A to je ještě máte rádi, protože alespoň nečarují s výkupními cenami. Zkrátka zemědělci často musejí tato období překlenovat úvěrem. V době největšího rozmachu Andreje Babiše často docházelo ke zpoždování výplaty dotací od ministerstva zemědělství. Třeba až o rok. Velký podnik to evidentně nepoloží. Malé zemědělce však dostává taková ministerská politika do platební neschopnosti.

Kapitola sama o sobě jsou státní regulace. Některá pravidla budí dojem, že vznikla na vánočním večírku v pozdních hodinách. Jeden příklad za všechny – jednu vešlo v platnost nařízení, že sedláci mají hlásit, když „likvidují“ úrodu máku. Máloco tak pěkně ilustruje, jak dokáže být úřední jazyk odcizený životu. Už tisíce let, od neolitické revoluce, se úroda sklízí, nikoliv likviduje. Dozor ze strany mnoha orgánů a inspekcí hraničí se svévolí. O tom,

že kontrola přicházejí často v reakci na podněty závistivců, ani nemluvě.

Skica sedláckova života by tak divákovi prospěla více než dílčí sondy do různých témat, která se ve filmu jen otvírají a nedořechnou, jako tomu bylo například s problematikou biopaliv.

Dokumentu nelze upřít jistou poutavost, byť by místy potřeboval prostříhat. Ocenění si zaslouží zápal autorů a schopnost nedat se odbýt. Filmu ale chybí jasné zacílení a svižnost. Jako by se stále ještě hledal, čemuž nasvědčuje i jeho oficiální anotace (viz rámeček). Na povrch vystupuje dilema tvůrců, kteří nevědí, zda chtějí točit o zemědělství, nebo o Andreji Babišovi. Tím jim zajímavá témata utíkají mezi prsty. Majitel Agrofertu a pravděpodobný budoucí premiér se tak může na dokument dívat jako na psa, který štěká, ale nekouše.

Možná by autoři měli hned na začátku přiznat: „Ano, je to o tom zlém Babišovi.“ Pak by bylo jednodušší zaměřit se na jedno téma a jít trochu do hloubky. Třeba pátrat po tom, jak se mohlo stát, že chůze po ostří zákona druhému nejbohatšímu Čechovi vždycky prošla.

Marie Jüptner Medková

Anotace filmu: Téměř tříletý sběr materiálu na českém venkově, zkoumání toho, jakými tématy žijí zemědělci a podnikatelé v této oblasti, jak a proč fungují dotace, proč se pěstují některé plodiny více a jiné méně a proč v posledních letech ubylo chovů zvířete a jaké to má důsledky na produkci potravin, vedl ve výsledném střihu autory k zaměření se na roli Andreje Babiše, styl a důsledky jeho podnikání a následně i politických aktivit, které se stávají jedním z nejvíce určujících faktorů pro českou krajinu, podnikatelské prostředí a brzy nejspíš také pro celý stát. Film také využívá dlouhodobé práce řady novinářů v této oblasti a několik jeho scén přímo sleduje autory nedávno vydané knihy Žlutý baron Zuzanu Vlasatou a Jakuba Patočku při investigativní práci. Jedním z hlavních protagonistů filmu je moravský sedlák Bohumír Rada, který spoluzasvětil Andreje Babiše do zemědělského podnikání a pak se jejich cesty zásadně rozešly.

Málokdy to bývá na venkově taková idylka.

Foto: Pixabay/Gellinger

Byl jednou jeden fenomén

Většina našich si nedokáže Vánoce bez pohádky na televizní obrazovce představit. Není proto divu, že k nejlepším a nejspěšnějším dílům české kinematografie patří právě ony. V žádné jiné zemi s výjimkou Slovenska se tento žánr netěší tak výsadnímu postavení.

V ostatních evropských státech se o Vánocích vysílá plejáda různých pořadů. Když už však mezi nimi najdeme pohádku, jedná se většinou o animované dílo zaměřené na děti, a nikoliv o hrané snímky, které u nás představují oblíbenou plnohodnotnou alternativu klasických rodinných filmů.

V tuzemsku totiž platí, že pokud nemá televizní stanice

V Michalské ulici v Praze.

Foto: Wikimedia Commons/ŠJů

na Vánoce v programu pohádkový příběh, klesá jí sledovanost. Naplno se to ukázalo loni, když Česká televize nasazovala už během adventu jednu pohádku za druhou, zatímco komerční televize promítaly spíše zahraniční filmy. Pro jejich sledovanost to mělo zdrcující následky, což bylo o to citelnější, že nejvíce lidí zapíná televizi právě o Vánocích. Mezi deset nejspěšnějších vánočních pořadů se tak z nabídky komerčních kanálů prosadil pouze jediný, a sice legendární pohádka *S čerty nejsou žerty* vysílaná *Novou* na Boží hod vánoční. Prvních osm nejsledovanějších pořadů loňského Štědrého dne pocházelo z České televize, přičemž její novou pohádku *Pravý rytíř* vidělo v hlavním vysílacím čase 64 procent diváků. Pokud k nim přidáme 11 procent z *Novy*, která právě vysílala *Princeznu se zlatou hvězdou na čele*, tak tři čtvrtiny diváků sledovaly o Štědrém večeru české pohádky.

Útěk před cenzurou

Tento žánr je přirozenou a nedílnou součástí evropské

lidové kultury. Na významu nabyl během formování moderních národů, které v něm mimo jiné hledaly vlastní identitu. Pohádky Hanse Christiana Andersena nebo bratří Grimmů u nás měly značný ohlas, především pak u Karla Jaromíra Erbena a Boženy Němcové. Zatímco první z nich sepsal české pohádky v jejich původní podobě, Božena Němcová je převyprávěla a posunula je díky svému mimořádnému literárnímu talentu na vyšší uměleckou a výchovnou úroveň. Na druhou stranu tím ztratily původní autenticitu a syrovost, neboť původně nebyly určeny pro dětské uši. Němcová udává tón českých pohádek i poté, co se jich ve 20. století ujaly film a televize.

Právě díky těmto médiím se staly takovým fenoménem. Jeho vznik má tři hlavní důvody. Především tradiční český národní příběh vyprávěl o vzepětí bodrých rovnostářských venkovanů se skvělou minulostí, pěstujících vlastní jazyk a folklór v opozici vůči německé měšťanské a šlechtické vrchnosti okupující českou zemi. Při vzývání venkovských kořenů tak měly pohádky pro Čechy ještě větší význam než pro jiné národy. Druhým důvodem bylo to, že „nevinné“ pohádky a dětská tvorba vůbec procházely po roce 1948 cenzurou mnohem snadněji než ostatní žánry, takže se jim věnovala řada výjimečně schopných umělců. Třetím důvodem byl fakt, že hned první plnohodnotná filmová pohádka, *Pyšná princezna* Bořivoje Zemana z roku 1952, se navzdory zásahům cenzorů mimořádně povedla. Ostatně se promítá navzdory černobílému provedení s úspěchem dodnes. Objevují se v ní později mnohokrát variované postavy roztržitého, směšného, ale v jádru hodného krále

a jeho zlých rádců. Také zde téměř chybí nadpřirozeno, které nebylo hodno pokrokového myšlení nového socialistického člověka. Zbýl jen ten zpívající kvítek.

Základy úspěchu československé filmové pohádky pak zpečetil Jan Werich. Dva roky po *Pyšné princezně* ztvárnil hlavní roli ve filmu *Byl jednou jeden král*, kterým založil tradici vyloženě komediální pohádky. K ruce si vzal ikonu předchozí filmové éry, omilostněného Vlastu Buriana, jenž tak dostal možnost znovu zazářit na stříbrném plátně. Dál už to šlo rychle. V roce 1955 vznikl snímek *Obušku z pytle ven*, následovaly první „čertovská“ pohádka *Hrátky s čertem* (1956) s kulisami geniálního Josefa Lady, v roce 1959 pak *Dařbuján a Pandrhola* a *Princezna se zlatou hvězdou*.

V 60. letech nastala proměna životního stylu a částečně se uvolnily okovy tvůrčích sil, díky čemuž vznikl prostor pro umělecké experimentování. Tehdy se mohlo zdát, že

Pokračování na str. 30

Pokračování ze str. 29

se tento žánr už vyčerpal. Na samém sklonku uvolnění, v roce 1968, se však objevil další pohádkový hit, který byl jedním velkým experimentem. Poměrně nečekaně za ním stál průkopník pohádkového žánru Bořivoj Zeman. V *Šíleně smutné princezně* riskoval obsazením neherců do hlavních rolí, vizuálním provedením z míšmaše histo-

Režisér Jiří Strach zabodoval se svou pohádkou *Anděl páně*.

Foto: Wikimedia Commons/Fear

rických epoch kombinovaným s typicky „šedesátkovou“ grafikou, hrátky s pravidly žánru a muzikálovým pojetím s písněmi dvacetiletého Jana Hammera mladšího. Podářilo se mu však vybalancovat jednotlivé složky a vytvořit nadčasové dílo. Bohužel, pokud nepočítáme svéráznou *Dívku na koštěti* (1971) stavějící na prolnutí pohádky a reality, další experimenty se už nekonaly.

Jak soudruzi z NDR neudělali chybu

Po roce 1968 bylo potřeba světu ukázat novou sílu „normalizovaného“ českého filmu. Ve filmech pro rodiny s dětmi se spatřoval největší potenciál, takže do vlajkové lodi české produkce se investovalo značné úsilí a finance. Výsledkem byly *Tři oříšky pro Popelku* z roku 1973, které se i díky spolupráci s NDR a zajištěnému exportu na Západ staly celosvětově nejznámější tuzemskou pohádkou. Režisér Václav Vorlíček tak navázal na mezinárodní úspěch *Dívky na koštěti*, čímž zásadně pomohl další spolupráci mezi západoněmeckou a československou tvorbou. Bez toho by těžko vznikl nejen seriál *Arabela* (1980), jako určitá kombinace právě *Dívky na koštěti* a *Třech oříšků pro Popelku*, ale také například sci-fi seriál *Návštěvníci* (1983). Scénář první „zimní“ pohádky, sepsaný na motivy Boženy Němcové, pak znamenal díky kombinaci vážnějších a vtipnějších momentů sázku na jistotu. Samotná Popelka byla představena jako vzor moderní emancipované dívky, která neztrácí svou ženskost ani v mysliveckém převleku.

Díky obrovskému úspěchu této pohádky následovala

v Československu nová vlna žánrové tvorby. Ve stejnou dobu vznikla *Zlatovláska*, později se objevily stalice *Jak se budí princezny*, *Honza málem králem* (obě 1977) a *Princ a Večernice s hororovou Pannou a netvorem* (obě 1978). V 80. letech zaujaly vážněji pojaté snímky jako *Třetí princ* (1982), *Nebojsa* (1983), *Perinbaba* (1985) nebo první pohádka Zdeňka Trošky *O princezně Jasněnce a létajícím ševci* (1987). Přibývaly také experimenty. Kromě zmíněné *Arabely* to byli i *Tři veteráni* (1983) Oldřicha Lipského a Zdeňka Svěráka, kteří odvážně propojovali pohádku s prvky groteskního cimrmanovského pojetí 19. století.

Největší oblibu si však získal film *S čerty nejsou žerty* natočený roku 1984 Hynkem Bočanem. Scénář napsal Zdeňek Svěrák na motivy pohádky Boženy Němcové. Tímto filmem vyvrcholila přeměna českého pohádkového pekla, když se z říše temna stala pozitivní instituce, kde vtipní čerti trestají zlé lidi. Byl to trend, který při pokročilé sekularizaci české společnosti nastavili už Josef Lada a Jan Drda. Dodnes se pohádka *S čerty nejsou žerty* spolu se *Třemi oříšky pro Popelku* bere jako nedostižný etalon kvality. Bočanův snímek navíc slouží i jako zdroj zlidovělých hlášek.

Nejvíce však za normalizace žánr „ždí-mala“ televize, která chrtila nespočet levných studiových pohádek. Ale i v rámci nich vznikala nadčasová díla. Za všechny lze zmínit *Dalskabáty hříšná ves aneb zapomenutý čert* (1976), *Princové jsou na draka* (1980) nebo *Co takhle svatba princi* (1986) s hereckými esy typu Vladimíra Menšíka, Jiřiny Bohdalové nebo Petra Nárožného. Za zmínku stojí také pohádkový „úlet“ *O princezně, která ráčkovala* (1986), jenž si díky neotřelému pojetí a písničce *Královské reggae* dodnes udržuje takřka kultovní status.

Nejvíce však za normalizace žánr „ždí-mala“ televize, která chrtila nespočet levných studiových pohádek. Ale i v rámci nich vznikala nadčasová díla. Za všechny lze zmínit *Dalskabáty hříšná ves aneb zapomenutý čert* (1976), *Princové jsou na draka* (1980) nebo *Co takhle svatba princi* (1986) s hereckými esy typu Vladimíra Menšíka, Jiřiny Bohdalové nebo Petra Nárožného. Za zmínku stojí také pohádkový „úlet“ *O princezně, která ráčkovala* (1986), jenž si díky neotřelému pojetí a písničce *Královské reggae* dodnes udržuje takřka kultovní status.

Svoboda na úkor kvality?

Od pádu komunismu v roce 1989 často slýcháme, že Češi už dobrou pohádku natočit neumějí. Je pravda, že radikální změna životního stylu, násobně větší množství možností i proměna způsobu filmování vedly k tomu, že i dřívě úspěšní tvůrci najednou selhávali. Václav Vorlíček se snažil navázat na dřívější úspěchy serií pohádek v česko-německé spolupráci, jenže jeho *Kouzelný měšec* (1996), *Pták ohnivák* (1997) a *Jezerní královna* (1998) dopadly přinejlepším průměrně. O moc lépe si nevedl ani jeho *Král sokolů* z roku 2000, i když proti Vorlíčkově pozdější snaze o zfilmování *Macha a Šebestové* nebo pokračování *Saxány* to byla ještě veledíla.

Nová doba nesvědčila ani Zdeňku Troškovi, který sice v roce 1994 vytvořil lehce nadprůměrnou *Princeznu ze mlejna*, kde rozvinul svoji lásku k jihočeskému lidovému baroku a francouzskému rokoku a pokračoval v polidšťování dalších pohádkových postav (vedle tradičního čerta i vodník nebo čarodějnice), ale jejich asertivní pitvoření už se začínalo trhat ze řetězu a to samé se dělo i mizejícímu příběhu. Jeho další pohádkové počiny, *Princezna ze*

mlejna 2, *Z pekla štěstí* (shodně 1999) nebo *Z pekla štěstí 2* (2001) se tak už staly pro mnoho lidí nesnesitelnými. Alespoň k průměru se vrátil pohádkami *Nejkrásnější hádanka* (2008) a *Čertova nevěsta* (2011). Vedle Trošky selhal například i Hynek Bočan s *Láskou rohatou* (2009).

Poetický tvůrčí styl si naopak ponechal Zdeněk Svěrák, jehož *Lotrando a Zubejda* v režii Karla Smyczka (1996) a částečně i *Tři bratři* (2014) režírovaní synem Janem Svěrákem patří k pohádkovému nadprůměru. Z prvních revolučních pohádek je pak nutné zmínit ještě úspěšnou *Nesmrtelnou tetu*, která se však příliš nechala unést duchem porevoluční doby, a postupně tak její obliba klesala. Dobíhala také doba studiových snímků, kde dodnes z balastu vystupují hlavně dvě nadčasové pohádky, tedy *O princezně z Rimini* (1999) s bratry Michalem a Vladimírem Dlouhými, kterou se rozloučil s kariérou režisér Ludvík Ráža, a o dva roky mladší komediální *Čarodějné námluvy*, jež těží ze sehraného tria Petra Nárožného, Ondřeje Vetchého a Jany Brejchové.

Z velkého množství pohádkových filmů, které vznikly již v novém tisíciletí, se najde jen málo těch, na něž si za deset let někdo vzpomene. Často selhává i *Česká televize*, jež si předsevzala, že na každý vánoční večer natočí vlastní pohádku, přičemž na jedné z nich vždy spolupracuje se slovenskými partnery. Ale zatím nepříliš úspěšně. Slovenští tvůrci, kteří si žánr osvojili především během normalizace, totiž za posledních sedmáct let natočili jen tři alespoň průměrná žánrová díla – *Orest z rodu čarodějů* (2010), *Láska na vlásku* (2014) a právě ve spolupráci s *Českou televizí* natočený *Zázračný nos* (2016). Tři vlastní pohádky ročně ale omezují finance i tvůrčí síly, takže se *České televizi* povede jen jedna z mnoha.

Křesťanská pohádka diváckým hitem

Nicméně občas se v televizi nebo v kině objeví opravdu výrazné dílo. V roce 2005 vznikla zimní pohádka režiséra Jiřího Stracha podle předlohy Boženy Němcové (koho

také jiného) jménem *Anděl Páně*. Během realizace se ukázal její velký potenciál, a proto byla narychlo vyslána i do kin, kde si nevedla vůbec špatně. Na Štědrý večer roku 2006 ji pak vidělo rekordních 2 731 000 diváků. Minulý rok natočil Jiří Strach její pokračování, které pojal komediálněji, a zrodil se dlouho nevidaný divácký hit, jež v kině zhlédlo více než milion lidí. Diváky kupodivu neodradil ani neskryvaný prokřesťanský ráz pohádky, který měl dle Jiřího Stracha pomoci Čechům nalézt ztracené kořeny. Rok předtím vtrhlo do kin povedené dílo Alice Nellis *Sedmero Krkavců* s Marthou Issovou v hlavní roli a již v roce 2009 jimi prošlo nadprůměrné *Peklo s princeznou* Miroslava Šmídmažera. To na soumrak pohádky opravdu nevypadá.

Svědčí o tom i řada televizních počínů nadprůměrné kvality, k nimž náleží třeba *Tři životy* Jiřího Stracha (2007) či *Tajemství staré bambitky* Ivo Macharáčka (2011). Silný byl ročník 2012, ve kterém vznikly snímky *O pokladech Víta Karase*, experimentální *Šťastný smolař* Jiřího Stracha a *Dvanáct měsíčků* Karla Janáka. Právě tento skvělý příspěvek k nepočtené rodině „zimních“ pohádek naznačil, že Karel Janák patří vedle Jiřího Stracha k nejnadějnějším režisérům nové „pohádkové“ generace. To potvrdil dobrodružnou *Princeznou a písařem* z roku 2014 a o rok později natočeným komediálním *Korunním princem*. Tyto pohádky se neztratí ani v příštích dekádách. Navíc se zdá, že navzory převažujícímu mínění a některým vložným průšvihům (*Slíbená princezna* z minulého roku) se kvalita postupně zvyšuje. Spíše tedy záleží na tom, jestli si *Česká televize* vezme ponaučení z minulých chyb.

V současnosti se chystají nové filmové pohádky pod taktovkou osvědčených tvůrců Marka Najbrta (*Čertí brko*) nebo Jiřího Stracha (*Dlouhý, Široký a Bystrozraký*). Evidentně tedy česká pohádka neumírá a určitě nepolevuje ani zájem diváků. To je skvělá zpráva pro naši v mnoha ohledech tekutou a rozkolísanou dobu.

Jan Holovský

Ukováno v ohni: cesta k české státnosti na pozadí boje velmocí

Ke vzniku Československa napomohla příznivá konstelace na mezinárodní scéně. Svědčí o tom například dvě knihy předních světových historiků zasazující události před rokem 1918 do kontextu velmocenské politiky.

Oba historici shodně poukazují na hospodářskou sílu českých zemí, jež byly nejbohatší částí Rakousko-Uherska. Zároveň je ale stavějí na periferii zájmu soupeřících velmocí, jež dominovaly předválečné Evropě. Tvůrci českého národního vědomí vytvořili podmínky pro budoucí státnost desítkami let úsilí v politice, ekonomice i kultuře. Vznik samostatného státu ale umožnily až důsledky první světové války, která změnila Evropu k nepoznání.

Klíčové události, jež vedly k jejímu vypuknutí, analyzuje cambridgeský profesor Christopher Clark ve své knize *The*

Sleepwalkers: How Europe Went to War in 1914 (2012). S pomocí mnoha dosud nepoužitých primárních zdrojů – deníkových zápisů, korespondence, diplomatických depeší – Clark vysvětluje, proč a jakým způsobem přijímali klíčoví státníci svá rozhodnutí.

Výsledkem je čtivý popis událostí, v nichž čtenář nalezne mimo jiné nepříjemně mnoho paralel s dnešní mezinárodní politikou.

Kniha *Towards the Flame: Empire, War and the End of Tsarist Russia* (2015) britského historika Dominica Lievena se soustřeďuje na východoevropský rozměr dění před první světovou válkou. Autor přináší unikátní vhled do

Pokračování na str. 32

Pokračování ze str. 31

rozhodování slabého cara Mikuláše II. a nejednotné petrohradské elity. Na pozadí ruského impéria Lieven vysvětluje národnostní napětí na Balkáně i v Rakousko-Uhersku a jejich dopad na chování Petrohradu, Vídně a Berlína.

Císařství na sklonku života

Mnohonárodnostní Rakousko-Uhersko se v důsledku kombinace vnějších i vnitřních faktorů od poloviny 19. století postupně stávalo čím dál tím méně stabilním a politicky předvídatelným.

Na východní hranici habsburské monarchie hrozilo ekonomicky zaostalé a vlnami téměř transcendentálního nacionalismu zmítané Rusko. Někteří příslušníci ruské elity volali po vnitropolitickém reformování země, druzí zase prosazovali sjednocení se okolo ambiciózní zahraničněpolitické agendy, jež sahala od zlepšení vztahů s císařským Německem po posílení vlivu v upadající Osmanské říši. Postupem času však získaly navrch proslovanské elementy. S nástupem panslavistického proponenta Sergeje Sazonova do funkce ministra zahraničí (1910-1916) kulminovala ruská podpora ortodoxních Srbů usilujících o posílení pozice na jižním Balkáně na úkor Rakousko-Uherska.

Lieven si všímá, že konfrontace Ruska s Rakouskem na Balkánském poloostrově měla daleko nebezpečnější podobu než střety ostatních velmocí v afrických nebo asijských koloniích. Předmětem sporu totiž nebyla exotická

„bratrské národy“ napospas agresí. Neochota ustoupit, podněcovaná šovinismem, riziko války stupňovala.

Podle Lievena byla habsburská monarchie od konce 19. století „ve stavu trvalé politické krize“. Stupňující se politické, sociální a kulturní požadavky jednotlivých národů destabilizovaly křehký parlamentní systém. Císařské veto nad veškerou legislativou zároveň de facto znemožňovalo postupné reformování země normativní cestou. „Čeští a germánští poslanci po sobě mohli házet nábytkem, ale bez výsledku. Vše vyřešilo rozhodnutí císaře,“ popisuje Lieven. Výsledkem byla sílící radikalizace při prosazování národnostních zájmů. Neschopnost rakousko-uherského soustátí se reformovat – například prostřednictvím federalizace – nakonec přispěla k destrukci celého systému a k vytvoření nástupnických států revoluční cestou.

Clark, kriticky označující Rakousko-Uhersko za „císařství bez známek císařství“, ovšem zároveň varuje před zjednodušeným retrospektivním vnímáním rozpadu monarchie jako historicky nevyhnutelného faktu. Rakousko-uherská ekonomika v předválečných letech patřila k nejrychleji rostoucím v Evropě. Délka železniční sítě mezi roky 1870 a 1900 vzrostla čtyřikrát, dětská úmrtnost dramaticky klesla a míra školní docházky přesáhla tehdejší Francii, Velkou Británii i Itálii. Rozdíly mezi rakousko-uherskými politiky navíc nebyly pouze národnostní, ale také ideologické. Soudržnost představitelů jednotlivých etnik tudíž často oslabovaly tematické shody napříč národnostmi v politických, ekonomických a sociálních otázkách. Podle Clarka tak národnostní konflikty uvnitř habsburské

monarchie ve skutečnosti často byly spíše boji o podíl na moci ve vlivných státních institucích.

V neposlední řadě nadvláda Vídně znamenala pro malé národy záruku bezpečnosti v nejistém světě konkurujících si velmocí. Většina běžných obyvatel Rakousko-Uherska podle Clarka monarchii připisovala zásluhy za spořádanou vládu, solidní infrastrukturu, dostupné vzdělání a sociální jistoty. Slovy nadaného romanopisce Roberta Musila bylo Rakousko-Uhersko na prahu Velké války „protkáno širokými, prosperujícími ulicemi [...], které pluly jako řeky pořádku, jako stuhy vojenského řádu, objímající zemi papírově bělostným obětím vlády“.

Kupředu Češi, ale opatrně

Ať už byl motiv Čechů k boji nacionalistický nebo mocenský, přistupovali k němu velmi aktivně. Rozmach mnoha jejich podniků ve druhé polovině 19. století učinil z českých zemí

ekonomicky nejúspěšnější část podunajské monarchie. Rychlému hospodářskému růstu v relativně liberálním společenském prostředí Lieven připisuje prudký vzestup českého národního hnutí, jež provázal nebývalý rozvoj národní občanské společnosti – spolků, klubů a asociací.

Velmocí válčily, lidé umírali. Hřbitov u francouzského Verdunu.

Foto: Pixabay/SofiLayla

ká území, nýbrž příhraniční teritoria s rasově a kulturně blízkým obyvatelstvem. Stále vlivnější média a političtí demagogové v obou zemích využívali tuto skutečnost k mobilizaci obyvatelstva a k vytvoření tlaku na radikální řešení. Státníci ve Vídni a Petrohradu si tak netroufli ne-

Zatímco v roce 1868 měl císař Franz Josef z návštěvy Prahy „úplně německý dojem,“ o čtyřicet let později v pražské městské radě nezasedal jediný Němec.

Stále sebevědomější Češi postupně radikalizovali své chování v politických orgánech císařství. Jak píše Clark, čeští poslanci rozdrobení do mnoha soupeřících politických stran byli v rakouském parlamentu proslulí svými výjimečně komplikovanými obstrukcemi. České protesty proti omezování autonomie dovedly v březnu 1914 tehdejšího předsedu rakousko-uherské vlády Karla von Stürgkha k rozpuštění parlamentu. Ten zůstal paralyzovaný až do osudových dní v červenci 1914, kdy Vídeň vyhlásila válku Srbsku.

Cílem českých obstrukcí ovšem nebyla samostatnost, jak shodně upozorňují Lieven i Clark. Hranice českému nacionalismu totiž stavělo geopolitické klima cynické velmocenské politiky založené na rovnováze zájmů a vojenské síle. Oslabování Vídně aktivitami Čechů pomáhalo Pangermánům v Berlíně i Panslovanům v Petrohradě. Ti snili o rozhodujícím střetu mezi teutonskou a slovanskou rasou. V cestě jim stálo skomírající, mnohonárodnostní Rakousko-Uhersko. Přední představitel české národní myšlenky František Palacký tak byl již v roce 1848 nucen přiznat, že „přirozené a historické příčiny [jej] nutí vzhlížet k Vídni k ochraně bezpečnosti svého národa, svobody a spravedlnosti“. Clark cituje vyzývavý dotaz knížete Karla Schwarzenberga z roku 1891 k nacionalistovi Eduardu Grégrovi: „Když tolik nenávidíte Vídeň, co budete dělat se svou zemí, která je příliš malá na to, aby přežila sama? Dáte ji Německu nebo Rusku? Pokud opustíte Rakousko, nebudete mít jinou volbu.“

Odpověď rakouskému šlechtici by před rokem 1914 nedokázali ani sami osnovatelé české státnosti. Ve své eseji *Problém rakouský a otázka česká* (1908) budoucí československý ministr zahraničí i prezident Edvard Beneš přiznává, že v konec Rakousko-Uherska nevěří, neboť „historické a ekonomické vazby mezi jednotlivými národy císařství jsou příliš silné, než aby se rozpadly“. Sám Tomáš Garrigue Masaryk o rok později smutně podotkl, že „ve skutečnosti české země nemohou být nezávislé vně Rakouska vedle mocného Německa a s Němci na vlastním území“.

Clark ani Lieven nesnižují odvahu, schopnosti a úspěchy českého národa. Realisticky však poukazují na limity jeho snahy o samostatnost. Tyto limity změnil až mnoha Čechy nežadáný zásah zvenčí, tedy světová válka.

Bouřlivé roky 1914-1918 značně pozměnily tvář Evropy. Oslabení a postupný rozpad tradičních mocností vytvořily podmínky pro úspěch dlouholetého heroického úsilí českého národního hnutí. Již v září 1914 vznikla z Čechů žijících v Rusku (a později též z českých válečných zajatců) Česká družina, která položila základ obávaným československým legiím. V roce 1916 založili představitelé československého odboje v Paříži Národní radu. Když americký prezident Woodrow Wilson v lednu 1918 ve svých Čtrnácti bodech vyslovil morální argument pro vznik nástupnických států v Evropě, spojenecké velmoci Národní radu postupně uznaly. Cesta k 28. říjnu byla otevřena.

Filip Tuček

Spišská Nová Ves: město, kde nechtěli Čechy

Ze Spišské Nové Vsi se lze kochat pohledem na nedaleké Vysoké Tatry. Vhodné pozorovací místo představuje nejvyšší kostelní věž na Slovensku. Tato sedmaosmdesát metrů vysoká neogotická dominanta farního kostela Nanebevzetí Panny Marie je nejznámější památkou města a rovněž i zdrojem přezdívky „slepí Spišáci“. Věž má totiž sedm hodinových ciferníků, což nutně vyvolává otázku, zda by tak jako všude na světě nestačily čtyři.

Nejedná se o jedinou zajímavost vztahující se ke Spišské Nové Vsi, která běžně vítězí v anketách o nejkrásnější slovenské město. První písemná zmínka o ní pochází z roku 1268 a hovoří o Villa Nova, což můžeme z latiny přeložit jako Nová Ves. V rámci Uher se užíval název Igló, jemuž se přisuzovaly maďarské kořeny. V této souvislosti není bez zajímavosti, že se po vzniku Československa uvažovalo o přejmenování Spišské Nové Vsi na Iglov, ale kvůli značnému odporu se tak nestalo. Mnozí totiž argumentovali, že to příliš připomíná maďarskou éru, ačkoliv už tehdy existovaly relevantní důkazy o slovanském původu slova Iglov. Každopádně spory o přejmenování ukázaly životaschopnost názvu Spišská Nová Ves.

Spiš obývalo hned několik etnik. Vedle Maďarů a Slo-

váků zde své zastoupení měli rovněž Němci, kteří Spišské Nové Vsi říkali Neuendorf. Dodnes tu žijí Romové, kteří se usazovali na okraji měst. Ve spišském nářečí byli označováni za „farahuny“, neboť podle legendy pocházeli z Egypta, odkud je vyhnal faraon.

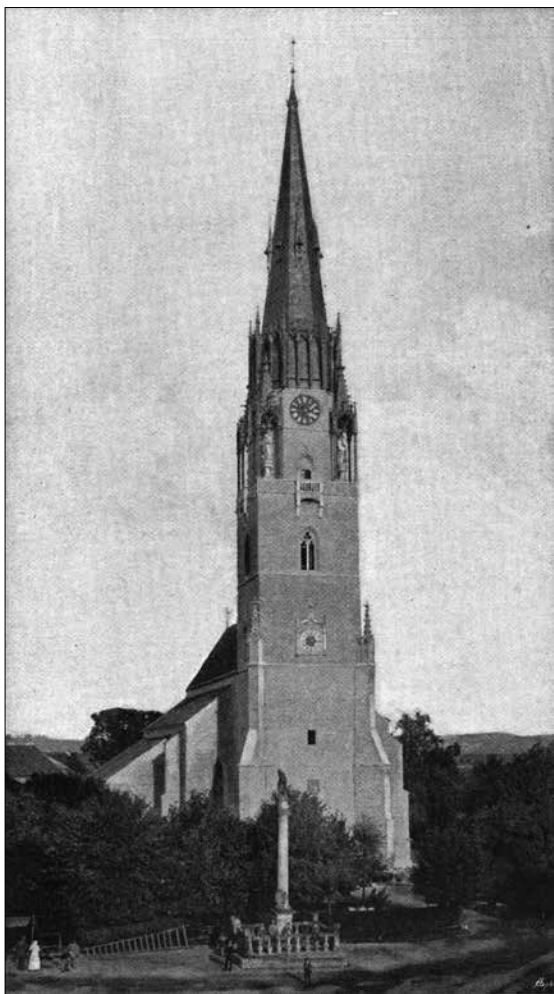
K multikulturnímu rázu města přispívali též Poláci, protože uherský

král Zikmund Lucemburský dal v roce 1412 město do zástavy polskému králi Vladislavovi II. Jagellonskému, jenž mu půjčil 37 tisíc kop českých grošů. Celkem třináct spišských měst tak na neuvěřitelných 360 let zůstalo jako zástava pod polskou nadvládou, která skončila v roce 1772 díky rakouské císařovně a uherské královně Marii Terezií, jež získala území v rámci prvního dělení Polska.

Rozkvět města a příchod Čechů

Za časů Rakousko-Uherska vzkvétalo v okolí Spišské Nové Vsi hornictví. Rozvoji města také velmi pomohla železnice. Páni z Levoče totiž „pekelnou“ novinku 19. století

Pokračování na str. 34

Věž farního kostela v roce 1895.

Foto: Pixabay/SofiLayla

Pokračování ze str. 33

odmítali, a Levoča, dlouholeté centrum tehdejší Spišské župy, se tak ocitla mimo hlavní trať Košicko-bohumínské dráhy. Profitovala z toho právě Spišská Nová Ves, jež díky železniční dopravě prudce rostla. Přesouvaly se sem státní úřady a časem se stala okresním centrem, pod něž spadala města Krompachy, Gelnica a zmíněná Levoča.

Po vzniku Československa přicházejí na Spiš Češi. Nová republika zde byla přijímána vlažně, protože místní Maďaři ztrácející své pozice strašili lid českou nadvládou. Maďaři podnikli mimo jiné zoufalé pokusy o vyhlášení Východoslovenské republiky, respektive Spišské republiky, která slíbila věrnost Maďarsku a chtěla být jeho integrální součástí. Československý stát si musel svou autoritu zajistit pomocí vojska, jež Spišskou Novou Ves obsadilo. To posilovalo obavy části obyvatelstva, že maďarské pány pouze vystřídají páni čeští.

Jak ve své biografii vzpomíná slavný slovenský operní pěvec Štefan Hoza (1906-1982), v této době místní často nechtěli jeho českým profesorem z gymnázia prodávat potraviny a označovali

je za nezabohy nebo husity, což mělo na křesťanské Spiši silně negativní nádech. Hoza popisuje, že později se názor na Čechy změnil, neboť místní zjistili, že nově příchozí nemají mocenské úmysly. Přiznává, že se ve škole učili jakousi „českoslovenštinou“, protože například v přírodních vědách ještě neexistovaly adekvátní výrazy ve slovenštině. Český jazyk znamenal pro aktivní slovenské studenty vstupní bránu ke klasické i odborné literatuře. Hoza vzpomíná, že se knihovny škol doplňovaly o české knihy, které posílaly jako dar československé spolky z Prahy. Češtinu lze na Spiši občas zaslechnout i dnes, pětadvacet let po rozpadu společného státu. Krom toho se zde vyskytuje řada příjmení odkazujících na český původ.

Zraněné město, zraněný region

Přívlastek zraněné město souvisí mimo jiné s událostmi, které se staly pár měsíců před vypuknutím druhé světové války. Jak je všeobecně známo, 14. března 1939 byl vyhlášen Slovenský stát, ale už málokdo ví, že o deset dní později, 24. března, byla Spišská Nová Ves bombardována maďarským letectvem. Historici tento útok, při kterém zahynulo třináct lidí, nazývají Malou válkou, po níž muselo Slovensko odstoupit Maďarsku část svého území. Dělo se tak pod patronátem nacistického Německa. Spišská Nová Ves se tedy stala vůbec prvním městem ve střední Evropě, jež bylo bombardováno ještě před oficiálním začátkem druhé světové války.

Po válečných útrapách následovala budovatelská léta socialistické éry. Ke změnám došlo i na náměstí, kde vyrostl památník Slovenského národního povstání a pomník Milana Rastislava Štefánika nahradila socha zdejšího rodáka, československého kapitána Jána Nálepky. I když Štefánik ve městě pravděpodobně nikdy nebyl, bydlel tu jeho bratr a poslední roky života zde strávila i jeho matka. Všechny zásahy do podoby města včetně jeho centra nenarušily majestátnost velkého náměstí, kde se vedle rozsáhlých zelených ploch nacházejí dvě dominanty – evangelický kostel s půdorysem kříže a výše zmíněný

V secesní Redutě dnes najdeme Spišské divadlo.

Foto: Wikimedia Commons/Jozef Kotulič

V bývalém Župním domě sídlí Spišské muzeum.

Foto: Wikimedia Commons/Andrej Macko

římskokatolický chrám Nanebevzetí Panny Marie. Dále zde stojí čtvercová budova radnice z 18. století a překrásná secesní stavba, kde sídlí Spišské divadlo zaměřené na dětské diváky. Spišské muzeum najdeme v nově

nářečím a vedle přírodních krás, jež nabízejí Tatry a Slovenský ráj, zde lze navštívit třeba i značné množství gotických památek.

Martin Gonda

zrekonstruované historické budově někdejšího Provinčního domu, kde ve středověku bývala radnice.

Novodobou jizvu na duši Spišské Nové Vsi i celého regionu způsobilo územněsprávní členění Slovenské republiky z roku 2001. Původně se počítalo se vznikem Spišské župy, jež by region znovu sjednotila a navrátila mu samosprávnou identitu. Města Levoča, Spišská Nová Ves a největší Poprad soupeřila o to, kde bude sídlo regionální správy. Ve finále nechtěla Spišská Nová Ves ustoupit Popradu, sepisovaly se petice. Navržený zřizovací zákon uváděl jako sídlo kraje Poprad. Hlasování v parlamentě však skončilo úplně jinak a hlavně nešťastně pro celou Spiš. Většina poslanců totiž odmítla variantu šestnácti žup a schválila osm větších celků. Zmíněná soupeřící města byla rozdělena do různých krajů. Severní Spiš a okresy Levoča, Kežmarok a Poprad skončily ve velkém Prešovském samosprávném kraji, okresy Spišská Nová Ves, Krompachy a Gelnica se zase staly součástí Košického samosprávného kraje. Naštěstí alespoň v očích návštěvníků zůstala Spiš souvislým, jedinečným regionem, kde lidé mluví měkkým

Nevíte si rady s vánočními dárky? Darujte sobě nebo svým blízkým časopis

 Demokratický střed
Nezávislý čtvrtletník o střední Evropě

Demokratický střed je jediné tištěné periodikum v češtině zaměřené na střední Evropu.

S předplatným budete mít jistotu, že všechny články obdržíte **vždy a včas**.

Roční předplatné (4 čísla) i s poštovným je **pouhých 180 Kč!**

Objednávejte na mailu: redakce@demokratickystred.cz

Číslo účtu: **2400332468/2010**

